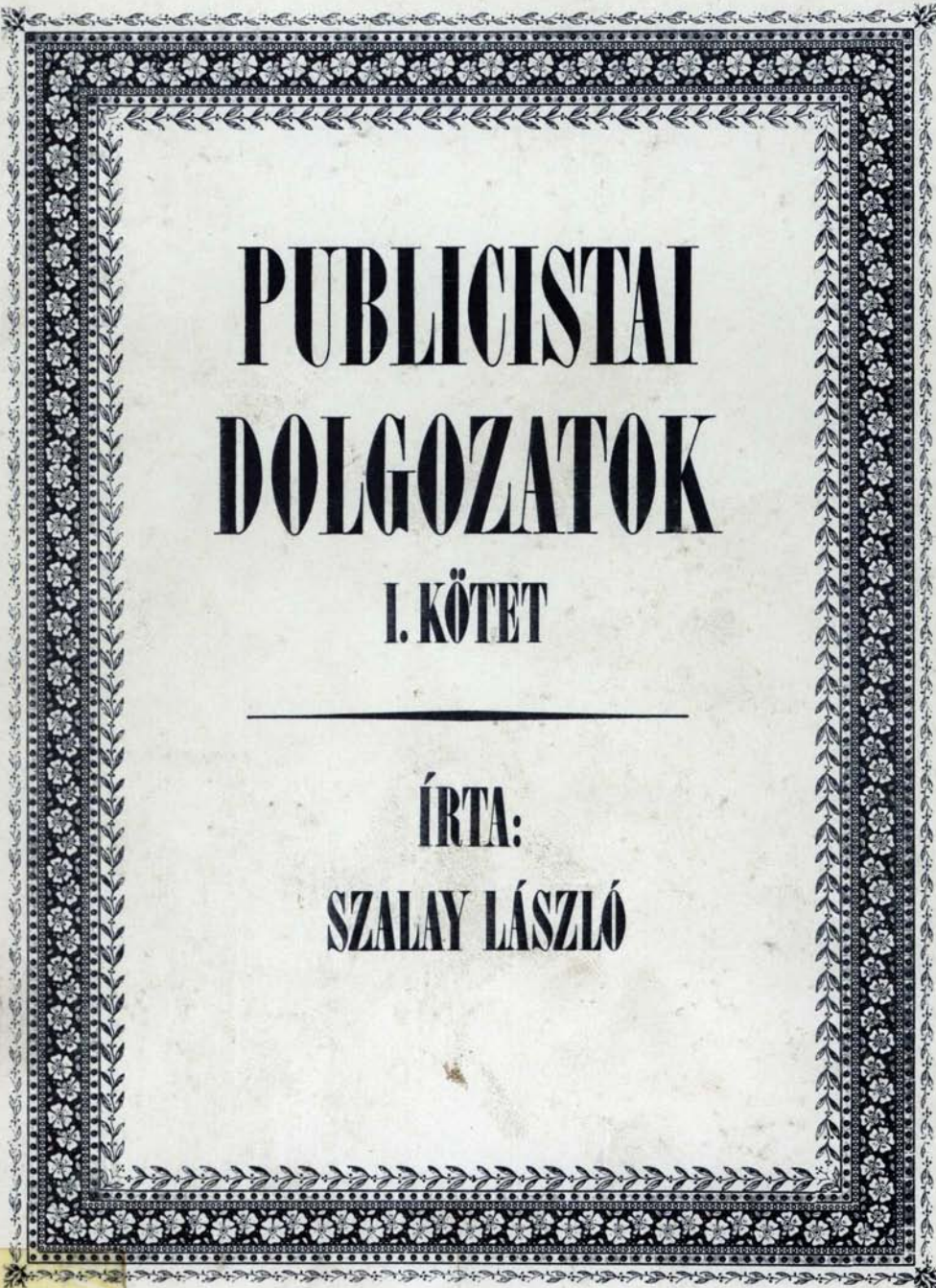

A decorative border with a repeating floral and leaf pattern surrounds the central text.

PUBLICISTAI DOLGOZATOK

I. KÖTET

**ÍRTA:
SZALAY LÁSZLÓ**

PUBLICISTAI
DOLGOZATOK.

ELSŐ KÖTET.

PUBLICISTAI
DOLGOZATOK

SZALAY LÁSZLÓ

ÁLTAL.

ELSŐ KÖTET.

1839—1844.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

1847.

MJ 13.742

PERKISTAI

DOLGOZATOK

BEJÁRÓ LÁBLÉ

1988

ELTE Állam- és Irodalomtudományi Kar

rakt. sz.: **M343.742**

lét. sz.: **82.991**

ELŐ KÖTET

1988-1989

1988 DEC 2 9

1988

82.991

1988

TARTALOM.

	Lap.
Előszó.	VII
Kollár Ferencz mint publicista	1
Codificatio	19
Vegyes czikkelyek	91
Journalistica	93
Figyelmeztetés egy törvénytudományi munkára 's még valami . .	98
A' büntető eljárásról, különös tekintettel az eskütszékekre	103
Országgyűlési beszédek a' szab. kir. városok' ügyében. (A' szab. kir. városok' szavazatjoga. — Szab. kir. városok 's az országos reform.)	175
Pesti Hírlap-czikkelyek	185
Az olvasóhoz	188
Nyílt levél Triesztből	193
A' Budapesti Híradó a' keresztvíz felett	199
A' schweitz-i diéta 's a' foederativ-rendszer	202

VI

Eredetiség 's utánzás a' politica' mezején	206
Pesti Hirlap és Budapesti Híradó	209
Követi verificatio	213
Tájékoztató	219
Pár szó két fő fő ügyről	225
Kegyelmezési jog	229
Nyílt levél Triesztből	235
A' Híradó' múlt vasárnapi homiliájára rövid jegyzet	240

TARTALOM

177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

ELŐSZÓ.

Midőn több időszaki iratokban 's részint külön megjelent apróbb publicistai dolgozataim' gyűjteményét ezzel az olvasó közönségnek benyújtom, érzékeny hálát mondok mind azoknak, kik velem szívesen találkoztak az irodalom' mezején, 's kiknek köszönhetem, hogy ámbár nem a' legszerencsésebb jóslatok között indultam meg ösvényemen, 's ámbár a' pályabírák — miért? resteltem fejtegetni, — a' rokonszenv' és bátorítás' igéit nem igen vesztegették volt törekvéseimre, mégis azon szerencsében részesítem, hogy dolgozataimnak jelen második kiadása által a' multat közvetlen kapcsolatba hozhatom a' jelennel, 's hogy ennélfogva alkalmam nyílik eljárásom' következetességének vizsgálatára hívni fel az olvasót.

A' Pesti Hírlapban megjelent cikkekelyek módosítás nélkül nyomattak le újra, 's a' régiebb dolgozatok' egyikében vagy másikában történt változások sem illetik az elveket és eszméket, hanem vagy adatok' igazítására 's bővítésére, vagy fogalmazási javításokra szorítkoznak. A' „codificatio“ első részében találtató philosophiai phraseológiának köszönhetem, hogy többek által — kétséggkívül jóakarattól — Hegel' tanítványának czimével tiszteltettem meg Non sum dignus

VIII

tanto honore. Én csak Hegel' tanítványának tanítványa voltam. Gans Edvárd berlini professor' nagyszerű jogtudományi munkáinak studiuma, azon körülmény, hogy az európai hírességű férfiú engem a' kezdőt levelei által (1838.) buzdított, bátorított pályámon, 's hogy Párisban mulatásomkor (1838—39.) az újabb francia jogiskolával, melyre Hegel' tana, szintén Gans' mediuma által, lényeges befolyással volt, igen tanuságos ismeretségbe jutottam, — innen magyarázom magamnak az érintett cikkelynek a' többiek közül kissé kirívó typusát, mellyen nagyobb változást tennem, hacsak újjá nem akarom dolgozni, különben sem volt lehetséges, de mellyen lényeges változást már annál fogva sem tettem, mert akarom : hirdesse ezen külsőség is, mit levelezésünk még inkább fog hirdetni, hogy nekem Gans Edvárd azon időben, midőn itthonn hijába néztem példány után, hijába néztem jóakaró után, tanítóm, vezérem, barátom volt. —

Országgyűlési beszédeim közül csak kettőt veszen az olvasó; de ezen töredékekből is láthatni, hogy mindig hű maradtam elveimhez, 's hogy a' pozsonyi országházban is tolmácsa voltam azon doctrinának, mellyért a' sajtó' útján évek óta küzdök, 's mellyért — tessék, ne tessék, — küzdeni fogok mindaddig, míg helyesnek, míg alkotmányosnak tartom.

Pest, 1847. februárius' 4-én.

Szalay László.

KOLLÁR FERENCZ

mint publicista.

(Feldolvasatott a' magyar academiának 1839-diki közgyűlésében, 's megjelent
az academia' évkönyveiben.)

Szerencsés, ki a' szük életkőrön — hová születés vagy mostohább körülmények helyezék — túlelmedve, tisztán látja szemei előtt az ösvényt, mellyen süker vár reá és általa másokra: de boldog, ki helyén érzi magát a' kivívott polczon, ki nem vitte fel magával a' küzdés-pálya' szegletességeit, mellyek kiríznak az uj viszonyból, ki derülten néz le az örvénybe, honnan kibontakozott, 's annak érzetében, hogy közvetítőnek kelletik lennie osztály és osztály között, előre 's hátra világít azon fáklyával, mellyet vinnie jobbába adott a' gondviselés. — Mert voltak, 's nem kevesen, kik czélérés' bizonyosságával lelkeikben, hosszú évekig vígan haladtak előre a' hazudozó ösvényen, kik kín és szenvedés által megedzve, veszedelem nélkül vihették ajkaikhoz a' bürökpoharat, mint a' bithyniai király, kiknek mindig volt egy mosolygásuk feleletül irigységnek és gonoszságnak, — 's kik midőn elérték végre az esdett czélt, szédelegnek a' mélység' emlékeitől, mellyen hidat vertek, midőn az alattok látongott, kiknek sebeik vércznek, miután már béhegedtek, 's kik, mert kinszenvedés várta őket az ígélet' földjén, megtagadják az elveket, mellyek már is gyümölcsöztek, 's ígérnek mindent.

Vannak illy természetek 's nagyobb számmal, mint hinnők, mielőtt ismét és ismét kijátszott szemlélők voltunk az életben. Ennek bebizonyítására nem szükség itt politícai jellemek' fejtegetésébe bocsátkoznunk, mit a' t. társaság' rendeltetése különben is tilt: elég

egy pillanatot vetnünk irodalomra és művészetre. Számosan 's a' legjelesbek épen, és különösen azok közül, kiknél a' „mens divini-
nior“ inkább működik, mint bárhol, — a' költőket értem — tanu-
ságot tesznek ez állítás mellett. Mennyi eltörpülés a' fenyvek'
magosságában, mennyi erkölcsi cretinség' felszólalása Dodona'
berkében, mennyi agonia önkészítette kínok között! 'S mind ez,
mert hiányzik a' formula, melly tisztán, a' mathematicai tétel'
pontosságával kijelelje az eredményt, mellynek tényezői, annyi
levonás és sokszorozás után, kimutassák az elemszámot, honnan
kiindultál, ki mind azt, mit útdban felvettél, 's ki végpontul a'
nagy ismeretlent, mellyet megközelíteni rendeltetésed, elérni
nem.

Az, mit tisztán akarunk látni, az be legyen szegélyezve, m'nt
rámájával a' kép, mint láthatárával a' vidék: nebelgés és kétes
színekrei felolvadás az ellenkezőnek következményei; 's hol ak-
kor az egyszerűség ezer elágazások között, hol a' meghatáro-
zottság a' haladás' minden lépésénél? Az eredménynek rögtöni
formulázása, az elv' minden nyilatkozatának igenlegesítése, 's
beszegve és körülírva mindig az emberi véges természet által
mindenünnen, a' társaság' korlátaitól részben, — innen ered azon
csendes megnyugvás, azon szabályszerűség, melly erkölcsi nagy-
ságot kölcsönöz a' jogtudósnak az életben, czél' és akarat' esz-
méletét tudományában. Szabályosabb és jótékonyabb hatást és
visszahatást az ember és író, a' társaság és az egyén között nem
találhatni sehol, mint a' jogtudósban. Az, mit a' középkor' verse
mond: „dat Justinianus honores,“ mit az újabb kor' minden al-
kotmányos országa hirdet, mellyek bírót és ügyvédet szólítanak
fel a' kormányhoz: az igen is helyesen van, 's annak úgy kell
lenni, mert a' jogásznál tudományá emeltetett az, mi nálad ho-
mályos ösztön.

'S-hol a' rend, melly azonképen mint ez, alkalmas és méltó
legyen egyiránt, hogy arbiterként lépjen fel társasági minden vi-
szonyainkban? Példákat hozok fel azon országból, hol rendünk
ollyan, minőnek lennie kell. Mi szép és gazdag koszorú az, mellyet
a' francia magistratura képez az első Pasquiertől d'Aguesseauig 's

d'Aguesseautól Malesherbesig, épen azon időben, midőn Franciaországban mindent lehetne találni, csak jellemegyszerűséget és tisztaságot nem 'S valóban nem egy azok közül, kiket a' közelebbi múlt télen a' tekintetes társaság' kegyes engedelméből Páris' ítélőszékein láttam, kiknek ügyfelfogásaik szint' olly tanulságosak voltak reám nézve, mint csodálatra méltók világosságuk által a' tárgyak', — pártatlanságuk által az érdekek' ezer felé elágazó bonyolódása mellett, — nem egy, mondom, jóltevőleg hat korára 's egyszerűen, mint a' régiség' nagyai.

Rokon ezekkel több tekintetben, bár nem a' törvényszék volt hatásköre, azon férfiú, kinek munkáiról kívánok a' tekintetes társaság' előtt néhány szót tenni: kereszténi Kollár Ádám Ferencz. Előadásom munkásságának csak egyik oldalát fogja tárgyzani, azt, mit a' jog' mezején köszönünk neki; érdemeit a' nyelv- és történet-tudomány' körében mások méltányolják.

Kollár Ádám Ferencz Trencsén vármegye' Terhova nevű helységében nemes szüléktől származott 1718-dik esztendőben, aprilis' 15-én. A' „neosoliensis“ melléknevet, melyet írásai' czímlapján visel, első neveltetése' helyétől, — mert öt éves korában Beszterczebányára költözött át szüléivel, — csatolá' nevéhez. Iskoláit Selmeczbányán 's Nagyszombatban folytatá, és 1737-ben, mint annyi meg' annyi jeles fő korában, ő is, a' szükség által kényszerítve, 's hogy miveltetését tovább folytathassa, az akkor már nem olly távol felbomlásának még semmi jeleit sem mutató jesuita-rendbe lépett. Ennek kebelében a' bécsi egyetem' tanítóitól a' philosophiát hallgatá, 's gymnasiumbeli két esztendei oktatás után, a' napkeleti nyelvekre tért által ismét Bécsben. Szerzetét senki sem fogja vádolhatni arról, hogy szerencséesebb képességű tagjaiban a' tudásszomjat eloltani törekedett volna, 's így Kollárnak is segédere volt mindenben, hogy azzá lehessen, ki tudománya által majdan fényt árasztson a' rendre 's ennek minden oldalú befolyását öregbítse. De a' kedvencz növendék, miután kilencz évig a' klastrom' falai között tanulásnak élt, érezvén talán azt is, hogy a' tudomány' érdekei nem azonegyek a' rendével, ebből kilépett. Halljuk őt magát, mint szól ez iránt „Supplementa

ad Petri Lambecii Commentariorum de Augusta Bibliotheca librum I-um“ czimű munkájában: „Cum societatis Jesu institutum — így ír — quod anno 1737. Tyrnaviae adolescens amplexus eram, maturiori consilio mutare me oporteret, genitore meo carissimo in honesta quidem sed tenui fortuna aetatem agente et opis meae indigo, non aliud tum mihi occurrere poterat ullum sanius consilium, quam ut ab literis, quibus me iam inde a prima pueritia totum addixeram, futurum praesidium vitae peterem. Igitur romanis literis de futura abeundi potestate certior factus, illustrem virum Gerardum van Swietenum augustae bibliothecae praefectum adii, propositum abeundi meum, et patris auxilii mei egentis sortem ingenue edisserui; precibus egi denique, ut, si studia literarum mea bibliothecae, cui praeesset, praevidere posset non inutilia prorsus esse futura, patrocínio me apud Augustam suo juvare, et locum in bibliotheca morte librarii vacuum addicere mihi vellet. Pollicitus est post paulo operam suam vir cordatus ac prudentiae singularis: nam cum intellexisset cum ex me, tum ex aliis, et Romae mihi potestatem abeundi fieri, et a Provincia Societatis Jesu austriaca neque ultro neque lubenter dimitti: facile animadvertit, mutati causas consilii mei legitimas simul, et honestas esse oportere.“ — Eddig Kollár. Van Swieten, ki már akkor az udvari könyvtár' elhanyaglott állapotának újjá-alakításával foglalkodott, sejdíté, mit várhatni e' tekintetben a' két régi 's a' keleti irodalmakban alaposan jártas ifju férfitől, 's tisztnek nevezteté ki őt a' könyvtár mellett, 1748-ban. Egy esztendővel utóbb, miután időközben nyilvános leczkéket adott a' görög nyelvben Van Swieten' tanítványainak, a' meghalálózott második custos' helyébe lépett. Azon számos oklevelek, mellyek főleg a' XV-dik és XVI-dik század' diplomatai intézkedéseire annyi világosságot öntenek, 's mellyek a' császári titkos levéltárban őriztetnek jelenleg, akkor még a' könyvtár' tiszteinek felügyelése alatt állottak, 's Kollár cz' időben adta volt magát azon diplomaticai studiumokra, folytonos tekintettel a' történetek' közjogi oldalára, mik által egyetlen egygyé lőn századabeli annyi jeles historicusaink között. 1758-dik aprilis' 11-én első custosnak neveztetett ki, meghagyatván neki,

hogy értekező lajstromot készítsen a' könyvtár' kéziratairól, melly Lambecius' commentariusainál tökéletesebb legyen és hasznavehetőbb. Kollár ismeretes, nyolcz könyvre osztott roppant munkájával felelt meg a' benne helyezett bizodalomnak, 's nevét a' bibliographia' történeteiben örököltette. 1772-ben halálozott meg a' nagy férfiú, ki neki pályája' kezdetén baráti kezet nyújtott, ki egy új időszak' alapítója volt a' császári könyvtára nézve, 's ki ugy akará, hogy az intézet' igazgatósága holta után Kollárra bizas-sék, mi ennek könyvtári igazgatóvá és valóságos császári királyi tanácsossá kineveztetése által meg is történt 1774-ben. Ezen hivatalban, melly egyenesen Kollár' számára rendszereztetett, 's mellyet utána e' napig nem töltött be senki, még kilencz évig élt a' dicső férfiú, nem csak a' tudományoknak, de — mi ritkább — mind azoknak, kik a' gondjaira bízott kincsekből tudományt kívántak meríteni magoknak; — meghalt 1783. julius 13-án, 's a' közbecsülést, mellynek a' szint' olly szeretetre méltó, mint tiszteletet parancsoló író életében tárgya volt, halála után dicsőség váltotta fel, 's ez korunkban, midőn a' közvélemény az általa megpendített eszmék közül többeket sanctionáltat, gyarapodni fog, bizton hiszem, csonkulni nem.

Szükségesnek véltem, előrebocsátani ezen rövid életvázlatot, hogy látván, kinek aegise alatt futá meg pályáját az író, sejdíthessük, kiknek ihletésére készült e' vagy ama' munkája. Kaunitz és Swieten állottak a' kormánynál, nagyszerű reformok' barátjai, az emberiség' szellemétől vezéreltetve még tévedéseikben is.

Kollár, egy apróbb munkáskáján kívül, mellyben a' magyar koronának némelly lengyel tartományokrai jogáról értekezik, 's mellyért kereszténi jószágát és melléknevét nyere Mária Theresiától, három közjogi munkát bocsátott közre, mik rendkívüli tüneményekként fogadtattak megjelenésökkor, 's mik teljes figyelmünket érdemlik még ma is.

Vessünk egy tekintetet a' jogtan' akkori állapotára közzöttünk, 's lássuk először is, milly ismeretekkel felkészítve léphetett ki az ifjú felsőbb tanító-intézeteinkből. Academiáinkban a' XVIII-dik század' első felében a' hazai, római és egyházi jog tanílatott; de

ez utóbbi csak papságra készülők' számára. Az esztergomi káptalan 1759-ben a' jogtudomány' tanítását Nagyszombatban szabályozta, 's 1760-ban a' királyi helytartó tanács lényeges módosításokat rendelt. Ezen év előtt az 1667-ben, Losy Imre és Lippay György érsekek által alapított studium iuridicum ekkép volt szerkesztve : tanító három, 's világiak. Egy a' római jogot, ketten a' hazait tanítók. Justinianus' institutioinak magyarázata Rendei József által, mely a' XVIII. század' negyedik tizedében a' nagyszombati academiái sajtók alól került ki, a' legnevezetesebb *micrologia*' és *joggyűjtemény*' — nem élhetek más szóval — nevezetes emléke. Mint tanítatott legyen a' hazai jog, azt Zelenay Jánosnak a' nagyszombati academiában magyartörvény-tanítónak a' helytartó tanács elébe 1766. április' 29-én terjesztett előadásából láthatni : „*Praelectiones juris patrii privati* — így ír — *dictabant ad calamum, et menses ad invicem alternabant, ita quod omnem alterum mensem liberum et vacantem habuerint privatorum processuum promotioni deservientem.* — — *Auditores utriusque patrii professoris erant iidem propter alternationem, cursus juris vero sub theoretico durabant annis quindecim, sub practico autem annis duodecim : unde vix aliquis auditorum integrum cursum terminavit, consequenter auditores numerabantur ad summum 20 aut 25 sub utroque, et illi a potiore philosophi aut casistae simul.*“ — Ennyit a' becses iskolai rendszer' jellemzésére. Lássuk most a' magyar jog' irodalmát. Két nevet kell itt említenem, Szegedyt és Huszthyt. Az utóbbinak munkája, gyakorlati oldalát illetőleg, nem minden didactikai érdem nélküli, de teoriája brutális, mint társae a' büntető-jogban, Bodó Mátyásé. Jelesebb jogképességgel bírt Szegedy. Az újabb időkben, midőn a' magyar jogot olyannak tekintik commentátorai, melynek egyéb jogokban egyáltalában semmi előzményei, 's külön egyébbel semmi kapcsolai, valóságos visszalépést tettünk annyiban, mennyiben törvényeink' magyarázatában Kittonichtól Szegedyig a' római és egyházi jogra folytonosak a' hivatkozások. Hogy ezt az ügy, 's a' tárgyak' természete egyiránt követelék, arról a' hármas könyv' felületes ismerete sem hagy kételkednünk, miután látjuk,

miképen Werbőczinél nem egy tárgyra nézve, világos onnan a' kiindulás. Hogy a' historiai oldaltól elvonatkozva most a' római és egyházi jog' helyébe az igenleges jog' philosophiája volna léptetendő, tagadhatatlan, 's hogy ez nem történik, tudjuk, mert első dogmaticusaink az okozatnál nem szoktak emlékezni az okról. Különös, de való, hogy Szegedy' tyrociniuma és rubricái, melyek száz 's néhány évvel ezelőtt jelentek meg, tudományosság' tekintetében éppen nem állanak alantabb fokon napjaink' commentátorainál. A' rendszer' egyszerűsítése körül tétettek előlépések; a' historiai tudomány' haladásával haladott ez vagy ama' törvényczikkely' hermeneuticája is; a' diplomatica — mert ez csakugyan továbbra vitetett, mintsem hol azt az „assertor libertatis hungaricae Andreas II.“ írója hagyá vala — fényt árasztott erre 's amarra: de ez aztán a' végre új pályát nyitó Frank' fellépéseig minden. Szegedy, úgy látszik, közelebbi viszonyban állott a' törvények' vizsgálatára 1715-ben országgyűlésileg kinevezetett bizottság' több tagjaival, 's ha bár, mint korabeliei általában, oly véleményben volt, hogy a' reánk hagyományképen az ősektől maradt törvényes ellátást megváltoztatni tilos, de hogy azt, ha a' logica' követeléseivel 's a' társaság' állapotával homlokegyenest ellenkezik, addig magyarázni szabad, míg szerencsésen elmagyaráztatott, — megvolt benne a' sejtélem, hogy azt léteges egész' képében kell tekintenünk, annak, mi utóbb historiai 's észjognak nevezetett, meg nem tagadásával; 's ha azon rendszerétől eltér, melly a' hármas könyv' címeinek sorában tanít, aligha több módszert nem fogott volna kölcsönözni tudományának, mint utódai. — A' magánjog tehát Kollár' fellépésének idejében nem állott alacsonyabb fokon, vagy inkább csak oly alacson fokon, mint napjainkban. De a' hármas könyv publicistai kérdésekkel, 's a' közjognak az egyháztörvényhezi viszonyaival is foglalkodik. Illyenkor a' felség' jogait 's a' legesolutiót — ki nem ismeri a' veszedelmes műsöt? — a' justiniani törvénykönyvből, a' magyar hierarchia' kapcsolatát a' szent székhöz, fattyú decretálékból származtatni, igen természetes volt annak, ki három fogadással vala lekötve rendének 's a' szent székeknek. Mikép is lehetett volna fogalma valakinek a'

státus' alapeszméjéről, az egyháznak oly kényes viszonyáról a státushoz, midőn köz- és észjog még csak neveikről sem ismertettek iskoláinkban, hol csak több évvel utóbb rendeltettek tanítószékek e' tudományoknak, 's midőn az „unigenita“ előtt a' jesuiták' rende, mellynek kezében egyedárusítatott a' nevelés, még szilárdan állott, 's Borie statustanácsos' indítványát: azt legalább részben a' szerzet' kezéből kicsikarni, gr. Eszterházy Ferencz és gr. Fekete György a' magyar cancelláriával még el nem fogadtatták, oly lépés, melly minden esetre nagyszerűebb, mint talán gondolnók, valamint egy Ürményi József, Szécsen Sándor, Lakics György, Markovics Mátyás 'stb. kik az újabb tanításrendszert vagy létegették, vagy székeiken gyakorlatba hozták, valóságos vezéreink voltak a' polgárisodásban, 's mint úttörői egy új aerának, teljes hálánkat érdemlik még ma is.

A' külföldön Thomasius már néhány évtizeddel az előtt nem egy előitéletet rázott meg, 's Grotius' munkái nagyszerűebb bást mutattak ki a' jognak. Ezek 's a' hasonlók nem hibázhatták el hatásukat Kollárra; de még inkább történettudományi studiumai, 's mindenek felett azok, kik az úgynevezett ecclesia gallicánáról írtak, név szerint Marca de concordia sacerdotii et imperii, főbefolyással voltak irányára és törekvéseire. —

Tudjuk, hogy 1758-ban a' szent szék az „apostoli“ czímet adományozá Mária Theresiának, mint Magyarország' királynéjának. A' czím Bécsben nem egyébnek nézetelt, mint czímnek, 's viseltethetése még ohajtatott, miután Europa' több fejedelmei hasonló mellékneveket viseltek. De a' római curia minden bizonynyal még egy rejtett gondolatot rakott le ezen megerősítésébe, mellynek következményei alkalmas időben nyilatkozandók valának. Sejdítették ezt hivei, mert a' szent szék örömet hivatkozott azon bullára, mellyben „regnum et nationem hungaricam, praesentem et futuram, sub protectionem S. Romanae Ecclesiae acceptantes, prudentiae tuae, haeredibus et legitimis successoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum et possidendum reddimus et confirmamus,“ írja Magyarország' első királyához Sylvester. — Már mintegy két tizeddel azelőtt Schwartz János megmutatni

ügyekezett, miképen Magyarország nem Róma, hanem a' keleti egyház által térítetett meg a' keresztyénségre. Okoskodása speciosus volt inkább mint alapos, de azoktól, kik a' római szék' benyulását az ország' egyházi ügyeibe általjában veszélyesnek tekintették, örömmel fogadtatott a' munka. Egy volt, mi őket diadalukban megakasztotta, az említett bulla. Ez ellen fordították tehát minden törekvésöket, 's az Inchoffer' annalisaiban először nyomtatva megjelent oklevél, hová Levakovich Ráfael által került, egyenesen hamisnak 's koholtnak nyilatkoztatott ki. Úgy hozá azt magával a' század' szelleme, melly hajlandó vala hinni, hogy az őt megelőzőtt századokban a' klastromok nem igen voltak egyebek, mint ál-oklevelek' kovácsműhelyei. — Ez állapotban, midőn a' curia a' bullából határtalan hatalmat vélt magának tulajdoníthatni, más részről pedig ellenségei, bulláról és koronáról, melly Rómából került volna az apostoloskodó királyhoz, semmit sem akartak tudni, ragadá meg Kollár az ügyet, 's „historiae diplomaticae juris patronatus apostolicorum Hungariae regum libri tres“ című, 's 1762-ben megjelent munkájában annyi történet-' 's törvénytudományi alapossággal fogá fel azt, minővel előtte 's utána a' magyar közjog' bármi pontját nem senki. Három megvívott kérdés' kifejtését tűzé ki magának mindenek felett a' szerző: a' magyarok' keresztyén hitre térítését Róma által, a' koronának inneni küldetését, 's a' magyar egyház' függetlenségét a' curiától, az egyház' nagyobb beneficiumainak a' korona általi betöltetésénél fogva is. Az első diadalmasan hebizonyítá magokból a' görög írókból, névszerint Scylitzesből; a' másodikat olly pontra vivé, hol azt utóbb a' szent emlékü Koller minden vita alól kifejté; a' harmadik' védelmében annyi diplomaticai ismereteket tanusított, hogy méltán mondhatá munkájáról, miképen példát adott legyen, mint kelljen védeni a' megtámadott jogot; valamint a' bullát is annyi — mondhatom — pazarlásával a' tudománynak, 's annyi elmeéllel menté ki a' gyanu alól, hogy a' csak később feltalált Hartvicnak majdnem a' bulla' szavait idéző helye nélkül is, valósága a' józan és pártatlan' szemében meg van alapítva.

Egy nevezetes példája azon vak ismételtsnek, melly főkép

jognyomozóinknál olly közönséges, 's azon forrásmellőzésnek, melylyel együtt jár mindig a' felületesség: annak jóval nagyobb része, mi e' bulla' ügyében jobbra, balra mondogattatott. Schwartner tanítja diplomaticájában, hogy Kollár Kerchelich által felvilágosítva, utóbbi munkájában e' tárgyról, mellyre mindjárt általtérek. előbbi állításától különböző „in alia omnia abivit;“ 's Engel, — kinek egyoldalúsága, melly őt nem hagyja természeti 's kifejlésökre jutott erők' okszerű termékeként tekinteni a' historiát, ismeretes előttünk, — azonképen a' bulla' hitelessége' ellensége'nek mondja Kollárt, 's épen azon munkájára hivatkozik, mellyben megmutatja, hogy az még Werbőczy' idejében ismertetett, 's mellyben azt történet- és jogtudományi készülleteinek egész tömegével védi. Mondja továbbá, hogy a' bullának Levakovich által feltett minutája még mai nap Zágórában őriztetik; hibás állítás szintugy, mert ott csak Levakovich' Aldobrandini cardinálhoz e' bulla' ügyében írott levelének' minutája találtatik, mellyből a' kérdéses oklevél' koholtságát a' legszigorúbb hermeneutica sem fogja következtetni. Aligha illyesekben áll a' történettudományi crisis; 's bizony, csodálatos, hogy diplomaticusaink a' bulla' hitelességét száraz szókkal tagadják, mert hiszen — így szólanak — annak legtüzesebb védője, Kollár is lemondott arról végkép, az a' Kollár, kinek végszavai e' tárgyban ezek: „qui persvaderi nondum possum, ut credam, integram esse confictam, nam fraus et mala fides ista ex literis Levakovichii erui omnino nequit.“

Kár e' bulla ellen azért, mert nem vagyunk Rómának barátjai, buzgólkodnunk; nem annyira a' szent szék találhatna ez oklevélben fegyvert a' fejedelmek' hatáskörének megszorítására, mint inkább azok, kik a' királyok' választása mellett tüzeskedtek, kiknek frater Rafael csakugyan nem volt frigyesök, minél fogva Pray és Fessler az oklevél' idevágó részét később becsúsztatott-nak nyilatkoztatták ki; miért? talán csak azért, mert eleve meg-alapított állításaikkal ellenkezik.

Kollár a' fejedelmek' jus patronatusát oda is kiterjeszté, hová azt, a' káptalanok' sok helytt gondosan megőrzött szabad választásánál fogva, — kikhez az, miután az egyházi méltóságok

választása az egész nép 's az egész clerus által megszűnt, átszál-
lott, — történeti igazsággal nem viheté. Érzé ezt már Szvorényi
Mihály, ki „*amoenitates historiae ecclesiasticae regni Hungariae*“
című munkájának első füzetében érinté, hogy az, mit az általa
mélyen tisztelt Kollár elmonda, még nem elhatározó végszó e'
tárgyban; érzé Batthyáni Ignác Károly erdélyi püspök, ki a' „*le-
ges ecclesiasticae*“ első kötetében valósággal előbbre mozdítá ez
ügyet, 's ki utóbb azon alkalommal, midőn Kovachich Magyar
Merkurjában e' kérdés elég felületesen ismét megpendítetett, így
írt Szvorényinak: „*existimo me veram juris patronatus regum
Hungariae detexisse originem. Novum iterum systema, si Deo pla-
cebit, prodibit in lucem*“, de érzé kétségkívül maga Kollár is,
hogy a' történetek' tanúságtétele szerint, az egyházi méltóságok'
adományozásában a' római főpap' helyébe néha ugyan a' korona,
de néha a' káptalanok is léptetendők. Ezen egyoldalúság' oka al-
kalmasint abban rejtődik, hogy az egyházi hatalmat, az akkori
gondolkodás szerint, a' világinak alárendelendőnek vélé. Hatásá-
nak ideje épen azon korba esik, melyben — dicsőség érette a'
nemeslelkűeknek — felülről tételtek általános javításokra az in-
dítványok. A' tudományalakot akkor nyerni kezdő közgazdaság'
philanthropiai elvei alatt új virulásnak induló ipar és kereskedés,
a' thronusról lehatott sugárnál fogva felegyenesedett tudomány és
művészet az udvarok' védpajzsa alatt hadat üzentek a' szabadíté-
kos osztályoknak. Nincs okunk hinni, hogy a' két frigyes hatalom
közül egyik vagy másik tartalékgondolattal lett volna; a' mindent
sarkaiból kiemeléssel fenyegetődő forradalom, mely a' szabadi-
tékosokkal forrasztá ismét össze a' kormányokat, még nem sej-
dítetett általok. Milly okok' és okozatok' hosszú sora választá
légyen külön a' frigyeseket, ennek megfejtése nem tartozik ide:
elég kijelelnünk, miképen a' szabadabb mozgalom felülről köl-
csönözé rugalmát. Illy auspiciumok között jelent meg 1764-ben
Kollárnak második munkája „*de originibus et usu perpetuo po-
testatis legislatoriae circa sacra, apost. Regum Hungariae*“, mely-
ben az úgy nevezett territoriale systemának védelme és Magyar-
országára alkalmazása foglaltatik. Ezen rendszernél fogva az

egyház, „mennyiben a' státus' határai között létez, 's e' szerint érzéki fennállásbásist is kölcsönöz a' státustól, ennek az egyházi intézkedésekben is alárendeltetik“, mivel különben a' státus' céljának ellene dolgozhatnék, 's így védelmet sem követelhetne a' státustól. Innen származnék aztán a' státusra nézve a' jus summae inspectionis, vagy mint nevezni szokták, a' jus placeti 's a' jus patronatus. Az itt kinyilatkozott elv nem olly új, mint gondolnók, mert már a' keresztyénség' negyedik századában tanítá Optatus Milevitanus, Parmenianus Donatista ellen: „non respublica in ecclesia, sed ecclesia in republica;“ de ez nem egyéb a' hit' és státus' alapeszméinek tökéletes félreértésénél. Az egyház' célja: „terjesztése a' való istentiszteletnek és erkölcsnek,“ a' státus' céljától, melly valósítása a' legtökéletesebb jogeszmének, lényegesen különbözik. Kollárnak, világos, a' franczia egyház' négy cikelye lebegett szeme előtt, mik XIV-dik Lajos alatt — 1682-ben — hozattak a' franczia clerus által, 's mikhez hasonlókat kívánt okleveleinkből kivonhatni. Ezen négy, idővel mindig tágasabbra fejlődött cikkelyből hozatott le utóbb a' jus placeti, mellynél fogva semmi egyházi törvény és semmi pápai rendelések nem tétethetnek közzé az országban, mielőtt a' státus által helyben hagyattak. Mint nincs segítve ez által státuson és egyházon, épen napjaink' történetei, mellyekből a' két hatalom' mesterkélty egymásba fonása 's a' félszabályok' veszedelmes volta gyászosan kitűnik, bizonyítják. Ezen rémületes zavar közepette csak egy út van, melly tisztába vezethetne; nem annak kinyilatkoztatása, hogy az egyház a' státusban van, mert a' státus' határai nem irhatják körül a' religio' erkölcsi istenországát; nem concordatumok, mik által vajmi gyakran a' két alkudozó egy harmadiknak jogairól egyezkedik; hanem egyedül „a' státus' és egyház' tökéletes különváltsága és önállósága.“*) Hogy ezen különváltság egy oldalról, 's a' jogosság' elérésére szükséges barátságos viszony a' két hatalom között a' másíkról, nem létesíthető, sőt még csak nem is

*) E' tekintetben utóbb nézeteim némileg változtak, mint a' vallás' ügyében az 1843-diki országgyűlésen mondott beszédeimből is láthatták azok, kiket e' tárgy közelebbről érdekel.

gondolható mindaddig, míg az egyház természetes egyesületi alkotmányához vissza nem tér, azaz: míg a' nép, ugyanaz a' nép, mely a' felséggel világi törvényeket hoz magának, a' clerussal együtt nem fogja alkotni az egyháziakat, — nem merész állítás, mert tagadhatatlan. Ezt indítványozza az egyház, ha diadalmasan akar kilépni a' vitából; mint jelenleg állanak a' dolgok: a' világi hatalom ellen panaszt emelni, 's azzal tilos közösülésben lenni, hypocrisis.

Kollár sejdítette ugyan, hogy munkája nem egy helytt szemet fog szurni, 's említé az előszóban, miképen intetett legyen, hogy ebbeli munkássága nincsen az ország' első rendének ingyére: de a' vést, mely ellene kitört, bizonyosan nem képzelte előre. Ő, talán nem minden célzás nélkül a' rövid idő múlva bekövetkezendő országgyűlésre, keserűen vádlá a' nemességet, hogy mindinkább kibúvik a' közterhek' viselése alól, 's oklevelekkel bélelt commentáriust szövött be munkájába egy már előbb megjelent jegyzetének ezen helyéhez: „*nobilem esse et patriae deesse, commoda libertatis arrogare sibi, et ejus incommoda atque onera defugere: id profecto ignavissimus quisque non difficulter patravērit.*“ 1764-ben, junius' 17-én nyílt meg az országgyűlés Pozsonyban, 's mindjárt az első ülésekben tört ki a' megsértett érdekek' élességével a' vész. Érdekes az országgyűlést e' tárgy feletti intézkedéseiben nyomról nyomra követnünk. „*Coalitum est — így szól a' Rende' julius' 10-én tartott 6-dik ülésének naplója — ut justus ille dolor statuum, quem ex improbi auctoris descriptione perceperunt, momentis eo pertinentibus circumscribatur, repraesenteturque majestati, quantae sint auctoris insidiae, quam gravis regni contra veritatem subsumtio, et status publici perturbatio, quae omnia cum in ipsam legum censuram incidunt, gravibus quibusvis momentis Sua Majestas Sacratissima humillime exoranda erit, quatenus opus hoc plenum scandali suppressi et in cineres redigi, auctorem proscribi, et haec ipsa inter articulos regni referri benigne admittat. Non erit inusitata pro crimine satisfactio, dum anni 1588. articulo 48. pro sola consiliariorum regionum dehonestatione Vice-Tavernicorum Regni Magister in nota perpetuae infidelitatis*

convincebatur, scriptor vero hic novus non consiliarios sed statum regni publicum commovit, perturbavit et ignominiam illius, quantum per se licuit, ad remotissimas etiam gentes dilatavit et sparsit.“ A' felső tábla, midőn a' felirási javaslat vele közöltetnék, úgy vélekedett, hogy különös választmány' kineveztetése szükséges, mely a' munkában szétszórt méltatlanságokat, 's a' törvények és szabadítékok ellen dörgő czikkelyeket kivonatban előterjeszse. Kineveztetvén a' választmány, számos pontokat tett fel a' kérdéses munka ellen. Vétkül tulajdonítatik azokban többi között a' szerzőnek : hogy 23. lap. „vitiat exordium decreti secundi Sancti Stephani (azaz : varians lectióval lépett fel egy régi kézirat' nyomain), audax censura privati hominis et nisus in depressionem dignitatis pontificalis;“ hogy 60. lap. : „negat S. Stephani decretum primum esse legem;“ stb. Azon helyre hivatkozálag, hol Kollár a' Corpus Jurisnak egy teljesebb, 's több crissel szerkesztett kiadását indítványozá, felkiált a' választmány : „per calumniam exclamavit infelix homo : utinam haec pulcherrima majorum nostrorum monumenta majori religione, eruditione et cura posthac edantur!“ — A' kormány látván az elkeseredésnek naponkinti növekedését, az által segített a' bajon, hogy julius' 31-dikéről költ helytartó tanácsi rendelmény által a' munka' árultatását eltiltván, a' könyvárosoknál 's más egyeseknél találtató példányokat a' törvényhatóságok' útján beszedetni parancsolá, mi az aug. 17-én tartott 16-dik ülésnek tudomásul adatván, 's engesztelő nyilatkozatot nyújtván be időközben Kollár, melyben egyébiránt egész férfiasággal mondja : „si quid injucundi lectu aut auditu a me in medium prolatum est, id non mihi, sed veritati et legibus patriis adscribi debet, quarum vocem semper liberam, donec Hungaria libera est, esse oportet“ — a' Rendek e' tárgy' további füzésével felhagytak.

E' munkája után huzamosabb ideig törvényes tárgyak' vitatásával felhagyott Kollár, mert keserű volt a' pohár, melyet megízeltettek vele, 's fájdalmasan, de a' jóakarát' öntudatának büszkeségével említi Lambecius' commentáriusaihoz írt egyik jegyzetében, miképen gyűlölséget vont magára még azáltal is, hogy régi

oklevelek' segédével ügyekezett a' törvények' magyarázatához járulni! Csak nyolcz évvel utóbb jelent meg a' magyar korona' némelly lengyel részekrei jogának kimutatása, melyet már fentebb említék, 's innen számítva tizenegy év múlva, épen halálának esztendejében, 1783-ban bocsátá közre általam megjelelt közjogi harmadik munkáját: „*Historiae, jurisque publici regni Ungariae amoenitates, volumina duo.*“ Az első kötet' harmadik része kilencedik és tizedik századbeli törvényeinkkel foglalkozik, az egész második kötet pedig municipalis intézeteinkkel az Árpádok alatt. Ha valahol, itt tűnt fel Kollárnak csodálatra méltó adománya, mellynél fogva az analysis' és synthesis' utján váltva, csaknem kirekesztőleg egy száraz eseménylajstrom, a' ritus explorandae veritatis által vezéreltetve, municipalis testületeinket a' középkorban, élő egészszé olvasztotta. Részletek és egyességek megczáfoltattak már is, 's czáfoltatni fognak, nem kétlem, azok által is, kik a' tekintetes társaságnak a' régi váralkotmány' ügyében kitűzött pályakérdését fejtegetendik, 's kik, tudom, más eredményeket fognak lehozni e' munkából, mint Piringer: de az, kit a' mindent tagadás' kórsága nem bánt, örömmel fogja megvallani, hogy a' Kollár által vont határokon belül esik ezentúl is fejtegetése a' megyék' polgári és katonai állapotának, azon szabadabb formák közt mozgó feudalismusnak, melly középkori municipalitásainkat jellemzi, 's melly írójára vár, ki hű és eleven ecsettel bírjon, mint Thierry, 's a' státusférflu' pillanatával, mint Guizot.

The first of these is the fact that the
 second of these is the fact that the
 third of these is the fact that the
 fourth of these is the fact that the
 fifth of these is the fact that the
 sixth of these is the fact that the
 seventh of these is the fact that the
 eighth of these is the fact that the
 ninth of these is the fact that the
 tenth of these is the fact that the
 eleventh of these is the fact that the
 twelfth of these is the fact that the
 thirteenth of these is the fact that the
 fourteenth of these is the fact that the
 fifteenth of these is the fact that the
 sixteenth of these is the fact that the
 seventeenth of these is the fact that the
 eighteenth of these is the fact that the
 nineteenth of these is the fact that the
 twentieth of these is the fact that the
 twenty-first of these is the fact that the
 twenty-second of these is the fact that the
 twenty-third of these is the fact that the
 twenty-fourth of these is the fact that the
 twenty-fifth of these is the fact that the
 twenty-sixth of these is the fact that the
 twenty-seventh of these is the fact that the
 twenty-eighth of these is the fact that the
 twenty-ninth of these is the fact that the
 thirtieth of these is the fact that the
 thirty-first of these is the fact that the
 thirty-second of these is the fact that the
 thirty-third of these is the fact that the
 thirty-fourth of these is the fact that the
 thirty-fifth of these is the fact that the
 thirty-sixth of these is the fact that the
 thirty-seventh of these is the fact that the
 thirty-eighth of these is the fact that the
 thirty-ninth of these is the fact that the
 fortieth of these is the fact that the
 forty-first of these is the fact that the
 forty-second of these is the fact that the
 forty-third of these is the fact that the
 forty-fourth of these is the fact that the
 forty-fifth of these is the fact that the
 forty-sixth of these is the fact that the
 forty-seventh of these is the fact that the
 forty-eighth of these is the fact that the
 forty-ninth of these is the fact that the
 fiftieth of these is the fact that the
 fifty-first of these is the fact that the
 fifty-second of these is the fact that the
 fifty-third of these is the fact that the
 fifty-fourth of these is the fact that the
 fifty-fifth of these is the fact that the
 fifty-sixth of these is the fact that the
 fifty-seventh of these is the fact that the
 fifty-eighth of these is the fact that the
 fifty-ninth of these is the fact that the
 sixtieth of these is the fact that the
 sixty-first of these is the fact that the
 sixty-second of these is the fact that the
 sixty-third of these is the fact that the
 sixty-fourth of these is the fact that the
 sixty-fifth of these is the fact that the
 sixty-sixth of these is the fact that the
 sixty-seventh of these is the fact that the
 sixty-eighth of these is the fact that the
 sixty-ninth of these is the fact that the
 seventieth of these is the fact that the
 seventy-first of these is the fact that the
 seventy-second of these is the fact that the
 seventy-third of these is the fact that the
 seventy-fourth of these is the fact that the
 seventy-fifth of these is the fact that the
 seventy-sixth of these is the fact that the
 seventy-seventh of these is the fact that the
 seventy-eighth of these is the fact that the
 seventy-ninth of these is the fact that the
 eightieth of these is the fact that the
 eighty-first of these is the fact that the
 eighty-second of these is the fact that the
 eighty-third of these is the fact that the
 eighty-fourth of these is the fact that the
 eighty-fifth of these is the fact that the
 eighty-sixth of these is the fact that the
 eighty-seventh of these is the fact that the
 eighty-eighth of these is the fact that the
 eighty-ninth of these is the fact that the
 ninetieth of these is the fact that the
 ninety-first of these is the fact that the
 ninety-second of these is the fact that the
 ninety-third of these is the fact that the
 ninety-fourth of these is the fact that the
 ninety-fifth of these is the fact that the
 ninety-sixth of these is the fact that the
 ninety-seventh of these is the fact that the
 ninety-eighth of these is the fact that the
 ninety-ninth of these is the fact that the
 hundredth of these is the fact that the

[illegible]

CODIFICATIO.

CODIFICATIO

ELSŐ RÉSZ.

(Megjelent 1840. mart. a' Budapesti Szemle' első kötetében.)

Többek 's több ízben mondták, — azok, kik elméleti szempontból tekintve a' tudomány' 's művészet' haladását, számot szeretnek adni magoknak a' már megfutott phásisokról, szintűgy mint szerencsésebb társaik, kik a' nemzetek' politicalai kifejlődésében tetteleg részt vesznek, egyiránt készek odanyilatkozni : hogy átmeneti időszakot él jelenleg a' világ, hogy szép ideje mult már, mióta átlábolni ügyekszünk a' veszedelmes örvényen, de hogy túl rajta, az ígérlet' földjére érünk minden bizonynyal, 's így csak nézzünk előre, ne körülöttünk mindig vagy épen hátra; csak ne csüggedjünk el. —

A' gondolat szép; — ezt még azok sem tagadhatják, kik az unalmas szorosban, mellyben vergődünk, scyllát és charybdist egyáltalában nem láthatnak; de a' gondolat bátorító is, 's ez az, mire néha szükségök van a' jóknak. Nemcsak a' bölcs, ki a' mult' 's a' jelen' nyilatkozásait schematisálván, készen 's a' genesis' friseségében látja maga előtt tündöklelni a' jövőndőt, ki általánná emelvén az egyes részleteket, kimutatja az eredmény' logicalai szükségességét : de maga a' napi történetek' mindinkább érezhetővé váló logicája is a' fejlődő új élet' ezer csiráit észrevételi velünk mindenszerte, 's ok' és okozat' viszonyai már e' zsengekben annyi épséggel 's olly tagadhatlanul kinyomvák, mint a' megért 's lefolyt epochák' bár melly lapjain.

Látjuk a' historiából, — 's ha azok, kik ezt kézikönyveik' számára összevissza osztályozták, nem ferdítettek volna el egyes részeket olly irgalmatlanul, nem állítottak volna egész időszakokat olly annyira kivüle az emberi nem' egyetemi kifejlődésének, kivüle a' reájok származott eszméknek, hogy e' korszakok historicus urak' mécsénél, mint a' bűvösnek „homunculusa“ szülők nélkül idekerülteknek látszanak, — ha, mondom, ez nem történik, még világosabban látnók: miképen minden eszme, melly az életrevalóság' pulsatiójával lépett a' színre, három időszakot ér: a' fellépését 's mindig más eszmék' lenyűgözésével járó első eredeti nyilatkozásaiét; azoknak, mikkel együtthalad, ellenséges, azaz, őt módosító viszhatását; 's végre a' fennálló formák közé iktatását, a' nagy tőke közéli beíratását. Lesznek, kik e' tételben Hegel' triplícismusára fognak akadni; — de kik tudják, miképen hasonló metamorphosisokon megyen által a' természetben, a' mi megél mind, azok nemcsak a' berlini professor' encyclopädiájában találhatnak ezen induláspontra. Mióta Isten' kezéből előkerült a' világ, mióta első tettében nyilatkozott az eszme: egy fonal sem szakadt el a megfelelő pótkötélék' előidézése nélkül; 's nem volt kor, nem ivadék, mellynek az őt megelőzőt kor' historiája' képében feldolgozásra nem érdemes, 's az ész' sugarával új, magasabb életre nem ébreszthető anyag adatott volna kezébe.

Mennyi új, 's mi egyszerű eszmefejtegetésre és továbbbszármaztatásra útál e' lánczolat; mint foglalják el illő helyeiket s a tudomány', az emberiség' világitásában mindig az eddig olly sötéteknek látszott részek; 's mint éretik el ezáltal a' tisztán tárgyi-lagos 's ennélfogva egyetemi felfogás, melly nélkül a' legszokadallanabb 's leghívebb studium' eredménye is nem léssen egyéb, mint egyoldalú valóság' 's fényes tévedés' vegyülete, — mind ezt tanusítják azon kísérletek, mik eddigelé vagy egyes tudományok vagy ezeknek egyes ágai körül olly szép sükerrel tétettek. Gans Edvárd' monographiája az öröklési jogról *) bizony nem válik

*) Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung. Eine Abhandlung der Universalrechtsgeschichte. Berlin 1825—35. Négy kötet.

egyébbé számos specialitások' öszvegénél, ha nem ezen szempontból indul ki; 's íme a' tudomány' magasabb felfogása e' munkát még jelen csonkaságában is az egyetemi összehasonlító jogtan' valóságos propylaeumaivá alakítja. A' név, melyet említettem, mely a' legnemesebb mozgalom' eszméjét költi fel az olvasóban, megfelel egymaga is azon állításnak, mely Hegel' tanját egy rozszul értett tételnél fogva, a' veszteglés' pártolójának hirdetgeti. Igen, az e' tanból kiindulók nem fogják koruk' vagy saját eszméik' mértékét alkalmazni rég' lefolyt századokra; nem fogják szűk alanyiságuk' körébe szorítva az idő' szellemét, ezt olly alakban előidézni, hogy nekik mondathassék, joggal mondathassék: ez uraságtaitok' szelleme, nem a' koré; nem fognak nevetséges — mert sikeretlen — nivellirozás' útján minden kiválónak lapítására törekedni; nem fogják azonegy bár még olly fennséges eszmét örök körmozgalomban őrleni: mert ők nem hunyták be szemeiket minden egyébre nézve, mi szintén létesülésre jutott, 's mi nekik észszerű. De épen mert észszerűnek tudják a' létezőt, nem fogják megengedni, hogy egyetlenegy gondolat, nem hogy a' political haladásé, mely milliók' agyában megfogamszott, az emberiség' könyvéből kitöröltessék, mielőtt legkülönneműebb eredményeit leszűrő, mielőtt megtermékenyíté a' kort, mely az övé.

A' kornak megfelelő philosophia az: mely megfelel a' kor szükségének; azaz: mely a' kort bízni tanítja erejébe, mely kikölti, a' mi megfogamszott benne, melynek induláspontja a' képesség, határa a' képesség' legszélsőbb határa.

Annyi nagyszerű tárgyak között a' jog' mezején, melyek harmadik stádiumukra épen napjainkban érnek fel, melyeket a' ránk virradt kor fog összeforrasztani a' political társulat' organis-musával, előfordul egy tisztán formalis, — de hiszen tudjuk, hogy a' forma lényegesség a' jogban — a' codificatio' kérdésének el-döntése.

I.

A' törvénycodex — azaz : a' státuspolgárok' magok és a' státus közötti törvényes viszonyainak rendszeresen szerkesztett, magában bevégzett, és sanctióval ellátott könyve (nem gyűjteménye), természeténél fogva új korszakot ügyekszik megnyitni, a' historiai elemnek 's a' fokunkinti fejlődés' szövedékének feloldatása által. Már Justinián, ámbár névszerint idézi forrásait, az ezekrei hivatkozást tiltja, 's azon munkákat, melyekből a' kismeltek vétettek, azonképen mint a' tökéletesen elmellőzötteket, nem létezők gyanánt parancsolá tekintetni : kor és kor között kimondatik a' szakadás. — Nem volt század, mely inkább törekedett volna, öszves tudományos kincseit tisztán logikai leszarmaztatás' útján nyerni, 's azokat a' historiai elem' befolyása alól tökéletesen emancipálni : mint a' XVIII-dik század. A' historia valami tisztán esetlegesnek tekintetett, minden magasabb értelem' hijával levőnek. De a' tudomány' pandectáit, a' „multorum camellorum onust“ sehol sem találták olly terhes silányságnak, mint épen a' jog' mezején. Az „enyim“ és a' „tied“ egymáshozí viszonyait logikai és mathematicai lehozás' útján kell meghatározni, a' státuséit a' szerződés' természetéből, — ez volt a' közvélemény, 's ennek támogatására nem a' „codex repetitae praelectionis“ czímeire, hanem kedvencztudományukra, az örökké azon egy, nem módosítható és nem változó, az emberi társaság' szerkeszeténél elsőbb természetjog' pontjaira hivatkoztak. Innen kiindulva olly egyszerűnek találtatott minden, hogy közelnek látszott a' kor, mellyben bírakra is alig leszen szükség, ügyvédekre épen nem. Ez utóbbiakra nézve egy értelemben voltak a' római

jog' alkudozási formulájával : „*dolus malus abesto et jurisconsultus.*“ A' XVIII-dik századnak idejökre nézve első *codexei* a' porosz és az orosz még azon vezéreszmének befolyása' alatt szerkesztettek : hogy a' rendszeres törvénykönyv az ügyvédek és általában a' jogtudósokat szükségtelenné teendi. A' nagy Fridrik által alkotott magánjogi eljárás nem ismer ügyvédek, 's ezek helyett „*segédtanácsos*“ név alatt a' kormánytól fizetést huzó *legisták* alkalmaztattak külön mindenik törvényszéknél. Coccejiről, a' *codex fridericianus*' szerkesztőjéről Fridriknek : „*mémoires pour servir à l'histoire de la maison de Brandebourg*“ című munkájában ezeket olvassuk : „ha a' szónoklat' veszedelmes cziczomái száműzettek a' perbeszédekből, ezt Poroszország Cocceji' bölcseségének köszönheti.“ Pedig szónoklat nélkül nincsen ügyvédelem ; 's hogy az ügyvédséget a' státus monopolisálja, azt ma már csak a' keleti *despotismus*' 's *patriarchismus*' hívei, vagy a' francia *convent*' *proconsularis* garázdálkodásainak kormányrendszerbe szedői, vagy végre a' *communismus*' apostolai fognák következetességgel indítványozhatni.

Az eredmények kimutatták a' tévedést, de ki azt is : hogy midőn az egyszerű szabatosságot meg nem elégelve, épen ollyassá kellett válnia a' *codexnek*, mellyet a' legeggyűgyűebb elme is felfoghasson, e' czél — ha mindjárt tízezerre ment is a' mindent megmagyarázó szakaszok' száma, — igen természetesen, mégsem érthetett el, 's ez úton a' *codex* még azonfelül minden magasabb jogiságból is kivetköztetett. Valamennyi tudományt „à la portée de tout le monde“ készített kézikönyvekbe szerkeszteni, jelleme volt a' kornak ; de hogy ezek által a' rendszeres, tudományos szabatosságu munkák, mikből egyedül a' szükséges előkészületekkel bíró meríthet biztossággal, csak annyira lettek nélkülözhetők, mint a' „közönséges házi patika“ által az orvos, — természetes. Ezen elfoglaltságnál fogva történt, hogy a' *codificatio*' kérdésének e' stadiumában a' philosophusokon kívül a' korlátlan hatalommal felruházott fejedelmek voltak legmelegebb pártolói a' rendszeres törvénykönyvek' szerkesztésének. Tudjuk, hogy a' XVIII-dik század' első felében a' törvényes karban központosult a' némi politikai

jellemmel bíró ellenzék, ismereteseek a' francia parlamentok' macskaskodásai XV-dik és XVI-dik Lajos' kormányának ellenében, az elaljasodás' legundokabb korában, — 's így örömet engedé magát oda azon hitnek a' közigazgatás : hogy a' törvénykedés' arbiterei által gyakorolt hatás , mihelyest czélszerű törvényszabályok által kevésbbé szükségessé, 's a' polgárok' társasági viszonyainak elintézésére csekélyebb hatalommal bírónak tétetik a' magistratura, — hogy, mondom, ezen hatás, ezen erő majdan a' főhatalomra, melly különben is adja és végrehajtja a' törvényeket, fog háramlani. — Semmi kétség, midőn II-dik Katalin azon törvénycodex' szerkesztésére, mellyet Oroszország' fejedelmei akkor már félszázad óta tervezgettek, 's melly elvégre 1835-ben lépett életbe, — midőn, mondom, az éjszának Semiramisa, mint Páris' bölcsei czímezgették, ezen egyetemi törvénykönyv' szerkesztésére új küldöttséget nevezett ki, mellynek számára Beccariából és Montesquieuból maga készített utasítást, — főszándéka az volt : hogy ez úton is az orosz faj' polgárosításához járuljon, 's hogy annyi, erkölcsök, nyelv, vallás és éghajlat által különszakított népségei egy egészsze olvadjanak ; de minden bizonynyal ama' tartalékgondolat is becsúszott : hogy a' közös törvénykönyv közös bilincsekkel kösse le császári székéhez a' birodalom' öszves népességét. A' francia encyclopédisták, kik elhireszteltségök' daczára néha a' megfoghatlanságig jámborok voltak, aligha sejdítették ezt, midőn hódolataikat a' törvényhozónő' számolyánál lerakták ; de sejdítette az angol követ Pétervárott, ki kormányának 1767. augusztus' 24-én ezeket írta : „a' törvénykönyv' szerkesztésével foglalkodó gyülekezet most a' császárnénak nagy és kedvencz foglalatossága, melly, legalább látszatra, minden egyéb ügyet cabinetjéből kizár. Az oroszok most nem gondolkoznak, nem beszélnek egyébről. Midőn annyi, egymástól különböző népek' küldötteit fővárosukban együttlátják, midőn — talán nem alaptalanul — hiszik, hogy azok mindenben Oroszországtól függenek : hajlandók azt következtetni, hogy az orosz jelenleg a' legbölcsebb, legboldogabb és leghatalmasabb nemzet a' világon. 'S csakugyan haszontalan törekvés fogna lenni, ha valaki azon volna, hogy megmutassa nekik :

miképen ezen gyűlés uralkodónéjok' zsarnoki hatalmát korlátozni koránt sem fogja."

Az orosz codificatiót, melly csaknem egy egész századon keresztül újra és újra áttal dolgoztatott, megelőzte a' porosz; — ez „*Projectum corporis juris fridericiani, das ist: in Vernunft und Landesverfassungen gegründetes Landrecht*“ czím alatt, Cocceji kancellár által szerkesztve 1749—51. jelent meg Halléban. Ezen codex Justinianus' institutióinak alapján emelkedett, mint várható volt Coccejitől, ki „*novum systema justitiae naturalis et romanae*“ ismeretes, 's akkoron nagyhirű munkájában azon elvet állítá fel: hogy a' helyes alappal bíró észjog vagy természetjog, mint amaz időben nevezetett, szükségképen a' római polgári jogból merítetik; — szerkesztési elvének kinyilatkoztatásánál fogva nem volt befolyás nélkül a' codificatio' tanjára, minthogy azonban a' második kötettel elakadt munka, úgy szólván, alkalmazást sem nyert, gyakorlati eredmények nélkül maradt. A' jogállapot' hiányai egyébiránt olly élénken éreztették magokat, hogy Fridrik 1774-ben újnak szerkesztését rendelé el, mellyből Carmer kancellár' vezérlete 's főleg Suarez' és Volkmar' szerkesztése mellett Fridrik' haláláig (1786) három kötet jelent meg, 's melly 1788-ban befejeztetvén, miután több ízben átdolgoztatott, 1794-ben törvénytényé vált.

Az ausztriai polgári törvénykönyv már 1753. körül tervezetett. 1786-ban jelent meg a' codex josephinusnak első része. 1797-ben hozatott be kísérletképen Galiciában az udvari törvényhozó biztosság által készített és több jeles jogtudós által megvizsgált új polgári törvénykönyv, 's az itt szerzett tapasztalások' nyomán módosítva, 1812-ben januarius' elsején életbe léptettetett. Általa minden addigi törvények és törvényes szokások teljesen megerősítettek. Az ausztriai büntető törvénykönyv, — miután már II-dik József alatt 1787-ben az özsves monarchiára szóló büntető codex bocsátatott közzé, 's miután 1796-ban új codex adatott ki nyúgoti Galiczia' számára, ennek alapján dolgoztatott ki, 's 1804. januarius' elsejétől fogva bír kötelező erővel. Jelenleg újnak szerkesztésével foglalkodik a' törvényhozó biztosság.

Most elmellőzvéen Europa' néhány egyéb tartományainak általános codificatio-kísérleteiket, — mert részletes codificatióról, nevezetesen a' büntető-törvényiről, csak utóbb leszen szó, — elmellőzve nevezetesen az 1724-ben költ szász codexet, mely e' névre, ha magunkat a' felebbi értelmezéshez tartjuk, nem igen méltónak mutatkozik, mert nem egyéb, mint a' szász választók által kibocsátott edictumoknak II-dik Auguszt' idejében készült gyűjteménye, — elmellőzve a' dán codexet, mely 1683-ban tettett közzé V-dik Keresztély által, — a' pár évvel utóbb költ norvegiait, 's az 1734-diki évszámot homlokán viselő svéd-, az 1723-ban költ savoyei codexet 'stb., melyek az általunk jellemzett codificatioi mozgalmaknál előbbvalók, de melyekre a' codex, a' törvénykönyv czímet, e' szónak mai értelmében úgy nem illeszthetni, mint nem Werbőczinek hármaskönyvére 's Mosóczyanak decretum-gyűjteményére, és nem a' szinte akkortájban (1566) szerkesztett spanyol „recopilacion de las leyes“-re, — elmellőzve, mondom, mind ezeket, arra térünk át, mely a' codificatio' barátainak és ellenségeinek szemében egyiránt codex kat' exokhen: a' francziára. Olly elem' munkálódásait látjuk itt élesen jelelt vonásokban, mely a' felebb említett codexekben jóval halványabban mutatkozik: a' centralisatio. 'S minthogy a' legdivergensebb törvényes szokások' helyébe a' közügyek' öszves kezelésében egy csapással a' legélesebb központosítás lépett: nem digesták szerkesztettek a' bacoí theoria' szellemében az eddigi törvényekből, hanem — különben is tisztára separtetvén a' forradalom' vészai által a' jogalap — egészen új építmény emeltetett. De szükséges a' franczia codificatio' történeteit, nevezetesen az öt code-nak a' száz és száz coutumbóli kifejlődését előadnunk, 's látnunk, mikép eszközöltetett napjainkban, mi már XI-dik Lajosnak szándéka volt: a' coutume-töredékek' helyébe egy törvényegészt léptetni, egy mértéket behozni 's egy sulyagot.

Franciaország' déli részeiben, hol a' római uralkodás mélyebb gyökereket verhetett, a' római jog divatozott a' középkorban. Hogy ezen jog szakadatlanul, a' vad népek' minden járásain keresztül gyakoroltatott Franciaország' több részeiben, 's hogy

behozatalát nem a' szép Fülep által összehívott languedoci tartománygyűlés' határozatának köszönhetni, mint a' XVIII-dik századbeli francia barreau hivé, ezt Guizot' és Savigny' vizsgálódásai után ma már nem tagadhatni. Az ország' azon részeit, melyek külön szokásaikon alapuló joggal bírtak, „pays coutumier“-knek nevezték a' törvénytudósok. 1457-ben VII-dik Károly mindezen szokásokat írásban rendelé szerkesztetni. Közülök csaknem négyszáz általános (coutumes générales) találkozott, melyek egész tartományokra vagy vidékekre terjeszkedtek ki; a' többiek (coutumes particulières) csak egyes községeknek szolgáltak törvényül. — Francziországnak a' XVI-dik században két nagy írója volt a' jog' mezején Cujas (sz. 1520, mh. 1590.) és Dumoulin (sz. 1500, mh. 1566.). Amaz, Savignynak vallomása szerint is, utól nem érve áll eleddig a' római jogban, emennek a' szokásos jogot tárgyzó munkái a' statutalis törvénytudománynak bámulatos művei. Már szent Agobard, lyoni érsek (mh. 840) 's több értekezéseknek a' törvénykezési bajvívásról, a' bizonyításnemekről 'stb. szerzője, panaszképen említi I-ső Lajosnak: miszerint ha történetesen öt ember összegyülekezik, mindenik azt találja, hogy az ő törvénye különbözik mindenik társától; — 's Dumoulin hatszáz évvel utóbb felkiált (De concordia et unione consuetudinum Franciae): „Porro nihil laudabilius, nihil in tota republica utilius et optabilius quam omnium diffusissimarum et ineptissime saepe variantium hujus regni consuetudinum in brevem unam, clarissimam et aequissimam consonantiam reductio.“ Óhajta még vajmi húzamos ideig nem teljesült; de a' rendszeres főnek legszebb dicsősége, hogy a' tárgy, melyet megragad, kifejlődik bonyolodottságaiból 's egyszerűebb jellemet ölt magára, 's ennél fogva Cujas' és Dumoulin' munkássága a' jogtudomány' körében igen természetesen jótékony befolyást gyakorolt az alkalmazott jogtanra is, magára a' törvénykezésre; ha mindjárt sem ők, sem Brisson, a' párisi parlement' elnöke a' ligue' idejében, ki III-dik Henrik kívánságára külön codexet készített (1587), sem XIV-dik Lajosnak egyes tárgyakat szabályozó részletes törvényhozásai, statútumai a' szónak angol értelmében, sem XV. Lajosnak

kivált d'Aguesseau' kancellársága alatt kiadott terjedelmesebb rendeletei (ordonnance sur les testaments 1745, sur les substitutions 1747 'stb.) több tárgyak körül, — nem segíthettek gyökereken azon bajokon, melyeket a' száz és száz coutume által szövött legkülönbébb jogviszonyok, ezen „droit haineux“, mint igen helyesen nevezgette, a' polgári élet mindennapi nyilatkozásaiban is szükségképen maga után vont. A' társaság felőli minden philosophálások' daczára egység és egység még húzamos ideig nem vala remélhető, legalább a' dolgok' rendes folyamánál nem, 's így még a' Pothier' munkáiból mindenki előtt ismeretes tarkaságon 's a' büntető eljárást mi illeti, az 1539 és 1670-diki rendelményeken látjuk alapulni az öszves törvénykezést, midőn 1789-ben kiüt a' forradalom. Az egy és osztathatlan (un et indivisible) állodalom, melly a' foederalismust legveszedelmesebb elvellenének nézé, természetesen már a' constituante' idejében is az egész birodalomban azonegynek ohajtá az öszves törvénykezést. Valamint az ideologus rendszerének minden tételében kimondva látja az általános elvet : úgy a' tisztán észalapon építő politicusok is a' státusélet' minden lüktetésében reproducálva kívánták látni az elvet, mellynek „legyen“ szavára emelkedett az egész ; 's már az emberi jogok' ünnepélyes nyilatkozatának első pontja sem engedheté, hogy a' történeti cristalisatio' alakjában jelentkezzenek a' társasági jogviszonyok.

A' constituantnak 1791. september' 16-án és 25-én költ kétrendbeli törvényeiben új büntető törvénykönyv' 's új eljárási rendszer' elemei foglaltatnak. A' convention, mielőtt eloszlott, 1795. october' 26-án (3. brumaire an IV.) „code des délits et des peines“ czím alatt új büntető törvénykönyvet hagyományozott a' birodalomnak, mellyet tizennégy 's illetőleg tizenhat év múlva a' „code d'instruction criminelle“ (1808. nov. 17 — dec. 16.) 's a' „code pénal“ (1810. febr. 12—20.) váltottak fel. Mindkettő 1811. januarius' 1-én lépett életbe. Végszerkesztésében Treilhard' elnöktele alatt Albisson, Berlier, Faure, Réal, mint a' státustanács' törvényhozási osztályának tagjai, 's kívülök még Muraire a' cassatioi törvényszék' főelnöke 's Merlin főstátusüggyvéd

jártak el. Egy korábbi törvényjavallat (1801), mely a' főbb törvényszékeknek reá tett észrevételeivel egyetemben 1804.-b. a' státustanács elébe terjesztetett, 's mely itt Napoleon' folytonos elnökölete alatt tárgyalatott, de mely nem vált törvénynyé, Vieillard, Target, Oudard, Treilhard és Blondel által tervezetett.

A' polgári jogot mi illeti, a' constituante mindenek előtt azon volt, hogy a' forradalom' alapelveivel ellenkezésben álló törvények módosíttassanak. Az 1789. aug. 4. és 11. törvények a' tulajdonjogot, az 1790. június' 9. t. a' személyjogot, az 1790. mart. 15. és 1791. apr. 8. tt. az örökösödési jogot, az 1790. aug. 24. t. a' családjogot, az 1791.-diki alkotmány' II.-dik czímének 7.-dik czímkelye a' házasságjogot szabályozták; 's végre az alkotmány' első czímében közös polgári törvénykönyv ígértetik. (Il sera fait un code des lois civiles communes à tout le royaume.) A' „législative“ nem ért volt reá ennek szerkesztésére, 's csak egyes törvényeket hozott pótolólag, az atyai hatalom (1792. aug. 20.), az első szülöttség (sept. 20.) 'stb. körül. A' „convent“ a' felebbi ígérlet' beváltására küldöttséget választott, 's ez meg Cambacérést bizta meg a' szerkesztéssel. A' javaslat már 1793. augusztus' 3.-án nyújtott be a' gyűlésnek, de nem találatván eléggé philosophiainak, elvetetett. A' terrorismus után Cambacérés újra megbízottat új törvénykönyvnek szerkesztésével, 's az előbbtől némileg különböző terv 1794. sept. 9.-én a' convent elébe terjesztetett, de csak egyes pontjai váltak törvényekké. A' „directorium“ idejében az 500-ak' tanácsának meghagyásából Cambacérés harmadízben is tervezé a' polgári törvénykönyvet (1795. június' 12.-én), de a' politikai események ismét akadályozták törvénynyé válását. A' consulatus' első évében négy tagból (Tronchet, Portalis, Bigot de Préameneu és Maleville) álló bizottság neveztetett ki, mely teljes polgári törvénykönyv' tervét mutassa be a' kormánynak. Hét hónap mulva, 1801. martius' 15.-én már ki volt nyomtatva e' terv, 's a' cassatioi és valamennyi felebbviteli törvényszékkel közöltetett, olly felhívással, hogy illető észrevételeiket haladéknélkül beküldjék. Ezen észrevételek a' státustanács' törvényhozási osztálya (Regnier, Berlier, Emmery, Réal, Thibaudeau, Muraire,

Galli, Treilhard) 's a' négy tervező által megvizsgáltattak, 's az új és új változtatásokon általesett munka most magának a' státustanácsnak tárgyalása alá került, Bonaparte' és Cambacérés' elnökelete alatt 's a' szerkesztők' folytonos jelenlétében. Tudva vagyon, milly tetemes részt vett legyen az első consul a' polgári törvénykönyv feletti tanácskozásokban; az emberismerőnek éles belátása 's a' genius' nézetmélysége csodálkozásra birták Franciaország' első törvénytudósait; — tudva vagyon, hogy Napoleon e' törvénykönyvet legfényesebb tettei közé sorozta. A' státustanáctól az úgynevezett törvényhozó testülethez 's innen a' tribunatushoz, a' consulatushoz ezen alkotmányos phantasmagoriái elébe került a' munka, 's az itt még előfordult nehézségeknek legyőzése után, 1803—4. b. törvény' erejére emeltetett és kihirdettetett.

A' polgári eljárás' codexe (code de procédure civile) 1806-ban, a' kereskedésé (code de commerce) 1807-ben lépett életbe.

Ezen öt törvénykönyv, melyekhez utóbb „code particulier“ név alatt, még több egyes, kisebb nagyobb törvények (a' vadászatról, az erdőkről, a' nemzeti őrseregről, a' választókról 'stb.) kapcsolattak, — a' restauratio 's az 1830. charta által is megerősítettek. *)

Ime az épület, melyet a' forradalom emelt! Közvetve vagy közvetlenül a' feudalismus ellen intéztetett, mi a' revolútióból kikelt minden, 's így a' franczia codificatio is az első, melyben a' hűbéri rendszer eltöröltetett végnymaiglan. Az iniciativa azon nemzet által történt meg, melly arra egyéniségénél fogva mindeknek felett hivatalos. A' főfeltétel itt az egység; már pedig Franciaország — mint Michelet kissé különcz formában mondja — lényegesen egy; nem birodalom, mint Anglia; nem ország és nép, mint a' németség, — Franciaország egy személy.

*) A' restauratio alatti törvényhozás három lényeges változást tett a' polgári törvénykönyvön. 1816. május' 8-án megszüntetett a' házasságbontás' törvénye, 's 1819. július' 14-én az úgynevezett droit d'aubaine; 1826. május' 17-én a' substitutiók' törvénye módosítólag hatott az örökösödési intézkedésekre. A' juliusi napok után a' codificatio' mezején is reformokat ígért a' hatalom. „Le code civil et les lois actuellement existantes qui ne sont pas contraires à la présente charte, restent en vigueur, jusqu'à ce, qu'il y soit légalement dérogé.“ 1830. 59.

II.

A' francia codificatio, nevezetesen a' polgári törvénykönyv nemcsak magában az anyaországban, hanem a' vele szövetkezett tartományokban is köztörvény' erejére emeltetett. Ott, hol a' forradalmi elvek lényeges politicaí vagy társadalmi változásokat vontak magok után, hol a' társulat' osztályozásai felforgattattak vagy lényegesen módosítottak, hol a' régi törvények a' társaság' jelen állapotára már nem voltak alkalmazhatók : ott a' rokon szükségnek megfelelő kész codex' befogadása igen közelfekvő 's igen természetes intézkedés volt, mellynek magyarázatához nem Hollandnak, Badennek, a' bergi és frankfurti nagyhercegségeknek, Arenbergnek, Danzignak, a' hansai kerületnek, Cöthennek, Nassau-nak, Westphalennak, Olaszországnak 's a' varsói nagyhercegségnek elnemzetlenedése szolgál kulcsul, hanem azon pusztá tény : hogy a' korban megvolt a' hajlandóság, össze nem függő törvénystatutumok' helyébe egy rendszeres törvénykönyvet léptetni elvégre, 's hogy a' francia tők letesbnek és szabadelműebbnek találatott elődeinél. Egyébiránt igen természetes az is, hogy Napoleon örömmel látta munkájának elfogadtatását, mert benne közeledést látott Franciaországhoz, 's mert az új dynastának örvidenie kellett olly kötelékek' felbomlásán, mik az ellenséges állapotban vették eredetöket 's azzal szoros rokonságban voltak. Macchiavelli rég' megírta : „quello che vuol fare una potestà assoluta, la quale dagli auctori e chiamata tirannide, debbe renovare ogni cosa“; — de a' mi itt a' „potestate assoluta“-ról mondatik, azt általában minden új hatalomról állíthatni, ha gyökere-
ret akar verni, nem czifrálnodni és kidőlni.

Németország' állapota Napoleon' megbukása után hasonlított azon férfiú' állapotához, kinek lábairól egy szerencsés véletlen levereti a' békókat, midőn azoknak elviselésére már szokva volt. A' szabadság megadatott; 's most támad a' kérdés: hogy mire forditassék a' szabadság? Új alkotmányt, vagy inkább — 's ez egészen más dolog — új alkotmányokat ígértek a' fejedelmek, 's az alapeszmék nem a' forradalom' vérszeiből kivált intézményekben, hanem a' „nagy német középkor“a, a' gothépület' ogivái között nyomoztattak. Visszafelé tódult minden: poesis, művészet, törvényhozás. Illy lázas állapotnak hogymint felelhetett volna meg az az iszonyúan józan francia codex, mellynek se' poesise, se' historiája! Már 1814-ben jelent meg Rehberg' munkája: „Über den code Napoléon und dessen Einführung in Deutschland,“ melly az új törvényeknek rögtöni kiküszöböltetését és a' régi állapot' visszahelyezését sürgeté, 's melly örömradiással fogadtatott még azok által is, kik barátjai voltak ugyan a' haladásnak, de még nagyobb ellenségei mindennek, min francia íz mutatkozott. Nicolai és társai, a' berlini felvilágosodás' fáklyavivői, nem kutathattak ki nagyobb kopósággal minden szegletet a' lappangó jesuitismus' kiirtására, mint Arndt, Jahn és hasonlók a' francia, azaz: az újabb elem' minden nyilatkozásainak visszatörlesztésére. Ha valaha, úgy a' francia suprematiának megszűntével itt volt az alkalom, Németország' annyi meg' annyi szétszaggyalt tartományait legalább közös polgári törvényekkel összekapcsolni. Érzé ezt Thibaut heidelbergi professor, ki 1814-ben: „Über die Nothwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland“ című munkácskájában, a' polgári jog' egységének 's egy új törvénykönyvnek szükségesváltát Németországra nézve, nemcsak political okokból, nemcsak onnan következteté: mert, mint Zachariae utóbb megjegyzé, Németország szabadságának vesztésével lakott nemzeti joghijányaért, — hanem azon körülményből is: miszerint nőttön növen a' törvénytudósnak kidolgozása alá eső tömeg, mindig nehezebbé, sőt épen lehetetlenné válik az egyesre nézve, e' tömeget átdolgoznia. Tekintsünk vissza, mondá buzdítólag, a' multkor' műveire, hogy fogalmainkat élesítsük: de bírjunk elég bátorsággal

és akarattal, a' nemzeti jólét' lényeges alapjait minnen erőnk által teremtenünk magunknak. Hasonló értelemben nyilatkozott Welcker, ki látván az ellenszegülést, melyet nemcsak a' tudósok' táborában talált a' szintolly korszerű mint hazafiúi terv, jósolá, mit a' következés nagyon is igazolt : hogy ezen ellentállás a' közös törvénykönyv ellen, külön codexeknek a' különböző német státusokbani behozatalát, 's ennél fogva még nagyobb szétdaraboltságot fog maga után vonni. — Központosított 's a' politicalai kiskorúság' gyermekbetegségeiből már szerencsésen kibontakozott birodalomban a' codificatio elleni keresztes háború, a' hivatkozás Izraél' népére, melly Isten' parancsának kihirdetését nem akarván bevárni, nyughatalanságában arany bornyút csinált magának 's az igazi törvénytáblákat összetörte; — ez, 's hasonló mysticus vádak és intések minden eredmény nélkül fogtak volna maradni. Ortolan, a' törvénytudományok' párisi facultásában a' büntetőjog' tanítója, ki — hogy itt mellesegesen említsem, Magyarország'ra is szeret kiterjeszkedni fejtegetéseiben, — midőn 1838-ban leczkét megnyitná, a' németek' anticodificationalis harczát is említé, de nyomban utána veté : hogy ezen harczot Németország' cathedrairól Franciaországba is becsempészni akarni, valóságos „nonsens“ lenne. Ez olly kérdés, mondá, melly a' német állapotokból fejlődött ki; mi francziákul, Istennek hála, már kissé tovább vergődtünk; a' codificationak socialis jótéteményei már nem vonathatnak kétségbe közöttünk. Így ítélte a' párisi professor, Dupin' és Troplong' és Duvergier' 's Franciaország' egyéb törvénytudományi tekintélyeinek jelenlétében, kiknek megnyugvásuk mintegy res judicatának hirdeté ez ítéletet. De Németország — tudjuk mindnyájan — a' politicalai világ' más hemisphariumában fekszik, 's így könnyen magyarázhatjuk magunknak, mint történhetett, hogy itt Thibaut' felebbemlített munkájának egy veszedelmes ellensége támadott Savigny berlini professorban, ki a' német nemzetiség' és tudományosság' szempontjából, 's a' historiai jog' öszves armaturájával felfegyverkezve annak megmutatásán fáradozott : hogy korunk törvénykönyv' szerkesztésére alkalmatlan. Ekkor alakult az úgynevezett historiai iskola, mellynek

első jelenségei már Hugo Gusztáv, a' nagy hírű göttingeni romanista munkáiban mutatkoztak. Midőn 1788-ban a' porosz törvénykönyv' javallata elkészült, midőn a' porosz kormány jutalmak' kitűzése mellett Europa' valamennyi törvénytudósait e' munkának bírálataira felhívá, Hugo odanyilatkozott: hogy egy új törvénykönyv nem-csak nélkülözhető, de épen létesíthetlen; hogy a' ki a' jogot keresi, az feltalálhatja a' pandectákban; hogy a' törvénytudományra 's a' törvénytudósok' emlőin nagygyá' nőtt bírakra kell bízni a' hézagok' pótlását, nem rendszeres törvényhozásra; hogy valamint például valamely nyelvtan vagy valamely diäteticai kézikönyv nem szorúl az állodalom' sanctiójára, úgy nem szorúl arra a' jog; 's végre: hogy az emberi erő nem képes általános törvénykönyvet szerkeszteni. — A' historiai iskola utóbb sem szólott jellemzőben, de a' különbség abban rejlik, hogy midőn Hugo e' tant hirdeté, épen kitörőben volt a' forradalom, melynek következtésében fél-Németország a' codex justinianeus' 's a' pandecták' tanulását és bámulását a' code napoléonéval cserélte fel, 's hogy ennél-fogva a' hugoi paradoxon tettelesen meghazudtolva, a' „Göttinger gelehrte Anzeigen“ hasábjaiában szépen lecsücsült. De midőn Savigny ugyanezen tant, rendszerré fejlesztve, nagyhangosan újabban kihirdeté, olyas idők jártak, melyek hétszeresen hangoztatták vissza e' nézeteket, 's melyekben épen olly természetesen fogamszott meg a' historiai iskola 's olly dús termékenységnek indult, mint a' por' atmosphaerájában a' molypille.

Savigny annak előrebocsátása után, hogy a' népek közül külön mindeniknek más más joga van, mint más más nyelve, erkölcsi, alkotmánya; hogy minden jog a' szokásjogból fejlődik ki, a' nemzetek' ifjkorában a' néphitből és néperkölcökből, 's a' későbbi időszakokban a' törvénytudományból, tehát mindig és mindenütt magokban működő erőkből, nem valamely törvényhozónak önkényéből, — így szól: „vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft“ című munkájában:

„Midőn napjainkban arról van szó, hogy a' státus öszves jogkincseit megvizsgáltassa és írásba foglaltassa, 's hogy e' könyv azontul egyetlenegy jogforrás gyanánt szolgáljon, minden egyéb

pedig, mi addiglan jogerővel bírt, megerőslenitessék, — akkor először is azt kérdezhetni: honnan fogja e' törvénykönyv tartalmát meríteni? Voltak számosan, kik azt állították, hogy az egyetemi észjog fogja e' tartalmát, a' fennálló viszonyokrai minden tekintet nélkül elhatározni. De azok, kiket a' kivitellel, a' végrehajtással megbíztak, vagy kik gyakorlati oldaláról ismerték a' jogot, nem bibelődtek ezen üres nézettel, 's megegyeztek abban: hogy a' már különben is fennálló jognak kell a' törvénykönyvbe iktattatnia, azon változtatásokkal és javításokkal, mik politicai okoknál fogva szükségeseek. Illyes rendszeres, a' státus által kizárólagos jogerővel felruházott törvénykönyv által — mondják — a' legnagyobb jogbizonyosság származik, 's ezáltal az egyféle alkalmazás' legmagasabb biztossága. Hogy ez csak a' kivitel' jelessége által érethetik el, világos, 's így ez' oldalról épen annyit veszi lehetni, mennyit nyerhetni. Figyelmet érdemel, mit Baco, lelkének és tapasztalásának teljéből mond illetén munkáról. Ő azt akarja, hogy sürgető szükség nélkül a' státus hozzá ne fogjon; 's ha igen, mindig különös tekintettel legyen az addiglan jogerővel bírt forrásokra: olyformán, hogy szóról szóra kölcsönöztessék belőle minden alkalmaztatható, 's hogy e' jogforrások egészben is fenntartassanak és folytonosan használtassanak. De jelesen olly időkben kell, úgymond, e' munkához fogni, mellyek miveltségre és tárgyismeretre nézve magasabban állanak az őket megelőző időszakoknál, mert gyászos, ha a' jelenkor' tudatlansága által az előkor' munkái megcsonkítatnak. — Mire kellessék tehát főleg tekintettel lenni e' munkaközben, nem nehéz meghatározni, mert mind össze is ebből áll: az, a' mi kész, a' mi nem változtatandó, sőt megtartandó, azt alaposan kell ismerni, és helyesen kell kinyilatkoztatni, kifejezni. Amaz illeti az anyagot, a' tartalmat; ez meg' a' formát.

Az anyag' szempontjából a' legfontosabb 's legnehezebb feladás: a' törvénykönyvnek teljessége. Ennek t. i. minthogy kirekesztőleg az egyetlenegy jogforrás, minden előkerülhető esetre nézve már eleve kell magában foglalnia a' határozatot. Ezt gyakran olykép értették, mintha lehetséges és rendén volna, magokat

az egyes eseteket tapasztalás' útján tökéletesen kiismerni, 's külön mindeniket a' törvénykönyvnek másmás cikkelye által elintézni. De kik egyes jogeseteket figyelemmel kísérték, azoknak könnyű átlátniok, hogy illyes vállalat szükségképen termékellen marad annál fogva, mert a' valóságos esetek' különféleségének alakulásában nincsen határ. 'S a' legújabb törvénykönyvekben az anyagi tökéletesség utáni ezen törekvésnek már semmi nyoma, a' nélkül azonban, hogy külön más jutott volna helyébe. Pedig van illetén tökéletesség, ha mindjárt másnemű is, mit egy geometriai műkitétel által felvilágosíthatni. Mindenik háromszögben t. i. vannak bizonyos határozottságok, melyeknek kapcsolatából egy-szersmind a' többiek szükségesképen következnek; általuk, p. o. két oldal és a' közbenfekvő szöglet által képeztetik a' háromszög. Ekképen a' jog' mindenik része bír ollyas darabokkal, mik által a' többiek már képezve vannak, 's mi őket vezérelveknak nevezhetjük. Ezeket kipuhatolni, 's innen kiindulva valamennyi jogfogalomnak és tételnek belső összefüggését és rokonságnemét kiismerni, a' jogtudomány' legnehezebb feladásai közé tartozik, sőt épen ez az, mi tudományos jellemet ad munkánknak. Már ha a' törvénykönyv olly korban keletkezik, melly ezen művészettel nem bír, a' következő bajak kikerülhetnek:

A' jogszolgáltatás látszatra a' törvénykönyv szerint, tetteleg pedig a' törvénykönyvön túl fekvő egyéb valami — mint valóban hatalommal bíró jogforrás szerint intéztetik el. De ezen hamis látszat igenigen veszedelmes; mert a' törvénykönyv kétségkívül újdonsága, a' kor' uralkodó fogalmaivali rokonsága és külső súlya által magára fog fordítani minden figyelmet, ezt a' valóságos jogforrástól elvezetvén. Hogy ezen félelem nem alaptalan, az új törvénykönyvek' vizsgálatából világlik ki, 's tagadhatatlan, hogy ezen valóságos jogforrásnak nemcsak külön tartalma, hanem általános fogalma 's egyetemi természete is gyakran elismertetik; a' legkülönneműebb nevek alatt, hol mint természetjog, hol mint „jurisprudence“, hol meg' mint jog-analogia fordulván elő. Ha pedig a' vezér-alapelvek' ezen hiányos ismeretéhez még hozzájárul a' főlebb leírt, anyagi tökéletesség utáni törekvés, akkor az egyes

tételek — a' szerzők' tudta nélkül igen gyakran ellent fognak mondani magoknak, mi csak lassankint az alkalmazás' útján, 's a' jogszolgáltatás' felszínes állapotához képest, gyakorta még ekkor sem fog mutatkozni. Ezen következmény elkerülhetlen a' jelenre nézve, ha valamely időkor jognézeteit belső hivatás nélkül a' törvényhozás' tekintete által megállapítja; de szintolly káros befolyásu a' hatás az utókorra. Mert ha ekkor kedvezőbb körülmények állanak be a' jogkezelésre nézve: üdvösebb valamit nem gondolhatni, mint sokoldalu érintkezést a' korábbi belátásos időkorokkal; már pedig a' törvénykönyv ilyenkor közben fog állani, 's ezen érintkezést minden oldalról akadályozni, — az egyes pozitív joggal egyoldalú foglalkodás különben is azon veszedelemmel jár: hogy a' száraz betűk' súlyától lenyomatunk; a' középszerű törvénykönyv pedig minden egyébnél inkább fogja erősíteni a' jog' élettelen nézetének ez' uralkodását.

De az anyagon kívül még a' törvénykönyv' formájára is kell tekintettel lennünk, mert ha bár egészen áthatotta is az illető jogot a' törvénykönyv' szerzője: munkája eltévesztheti a' czélt, ha az előadás' képességével is nem bír egyszersmind. Minőnek kellessék lennie ezen előadásnak, sikerült vagy nem sikerült alkalmazásából láthatni inkább, mintsem általános szabályok által kimondhatni. Közönségesen azt szokták követelni, hogy a' törvények' nyelve különös rövidség által tűnjék ki. A' rövidség nagy hatással bírhat igenis, mint azt a' római népvégzések' és a' római edictum példái tanúsítják. De van száraz semmitsem mondó rövidség is, melly be fog állani, ha a' nyelvvel nem tudunk élni mint eszközzel; a' középkor' törvényeiben és okleveleiben erre számos a' példa. Ellenben a' bőség is igen visszas, sőt épen tűrhetetlen lehet a' jogforrásokban, mint például Justinian' számos constitútióban és a' theodosi codex' legtöbb novelláiban: de mind e' mellett van lelkes és hatalmas bőség is, mit a' pandecták' számos helyei bizonyítanak.

Ha azt, mit a' jeles törvénykönyv' feltételeiről itt mondottunk, összefogjuk, világos: hogy csak igen ritka időkor bír e' tekintetben a' szükséges képességgel. Fiatal népeknél találhatni ugyan

a' jognak legelhatározottabb szemléletére, de törvénykönyveik nyelv' és logikai erő' hijával vannak, és a' legjobbat közönségesen nem képesek kimondani, úgy hogy gyakran nem egyéni képet adnak a' legegényiebb anyag mellett is. Például szolgálhatnak a' középkor' törvényei, — 's ha a' tizenkét táblát egészen bírónók, talán hasonló valamit — csak hogy kisebb mértékben tapasztal-nánk. A' hanyatló korszakok ellenben jobbra mindennek hijával vannak, nyelv- és anyagismeret' szükében. Csak egy középidő marad fenn ennél fogva, az, melly épen a' jogra nézve, ámbár nem szükségképen más tekintetben is, a' műveltség' tetőpontjának tekintethetik. De illyes idő, őt magát mi illeti, nem szorul törvénykönyvre, ezt csak egy bekövetkező rosszabb idő' számára szerkeszthetné. Illyes előgondoskodásra pedig gyermekek' és unokák' javára ritkán találkozik kedve valamelly időkornak. —

Ezek volnának a' Savigny által felállított elvek. Az egész elég ügyesen van összeillesztve, 's félre nem ismerhető az akkor divatozott természeti philosophiának befolyása, melly, mint tudva van, egybefolyó tömegeket rakott az élesen meghatározott egyéniség' helyébe, — a' szabadság' helyébe művészeti vegyületet; és félre nem ismerhető azon külső befolyás, melyet az akkori political reactio az ügy' fejlődésére gyakorlott.

III.

Ismétlem : az úgynevezett historiai jogrendszer, 's az ezen alapuló codificatio-iszony a' természettörténeti philosophia' védelte alatt terjeszkedett ki. Azon philosophiai rendszer, mely Schelling' tanját kimozdítá vala helyéből, értem Hegel' iskoláját, az ama' philosophián alapuló jogfelfogásnak egyoldalúságát és fonákságát is diadalmasan kitüntette. — A' historiai jogtudósok igen cavaliérement szerettek bánni az úgynevezett természetjoggal, mely nekik nem volt egyéb, mint különböző nemzeteknek esetleges találkozása egyes jogvélemények körül; vagy legfelebb az, miről Justinian' institutiói tanítják, hogy : „*jus, quod natura omnia animalia docuit*“, 's mellynek alapját tehát nem az ember' erkölcsi természetében kell keresni. Hozzájárult, hogy más oldalról a' természetjog, mint ez a' historiai iskolának alapodásakor szélitiben tanítatott, tartalmára és formájára nézve koránt sem vala ollyas, mellyet a' keletkező rendszernek sükerrel lehetett volna elébe szegezni. Észrevétetett 's joggal : hogy több nagynevű természetjogi kézikönyvekben ollyas tanok hirdettek, mint irott és szokásjog által egyiránt nem módosítható tételek, mik erkölcsi szempontból tekintve a' legbotrányosabbaknak mutatkoztak. A' természetjog a' critica-philosophia előtti időkben, alapelveit az akkora divatozó jognézetekből meritvén, 's ezeket absolut tételek gyanánt tekintvén, nem lehetett egyéb, mint római és középkori jogtöredékek' centója. 'S így valóban csekély erőködésébe került Hugo Guszlávnak megmutatnia : miszerint a' római jog, mellyet ő a' Georgia Augustában tanít, 's mellynek történeteit irta, bizony épen úgy természetjog, mint bármi más, 's

pótlékul még az által is ajánlkozó : hogy benne a' tételek' filia-tiója nem kevésbé mathematicai, mint a' Wolf-féle természetjog-ban. A' critica-philosophia, való, kimutatta a' jog' észbeli bázisát szabadságban és akarathban, 's a' római és germán elemek nem szolgáltak többé induláspontokul; de azon dualismusa által, melyet szövétnekénél az észjog 's az egyes státusokban fennálló jog mutatnak, kettejük között minden tudományos viszonyt felbontott, 's így e' tekintethen nem volt kielégítőbb Wolf' tanjánál, mely a' létezőt gondolni 's megismerni, azaz : eszme' formájáig emelni törekedett. (L. Hegel's Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften. Berlin, 1824.) Hegel' philosophiája, tárgyilagosságánál fogva, melylyel minden létezőnek, már azért, mert létre juthatott, fennállási jogát megismeri, mindennek helyét kimutatván, — a' különböző pozitív jogoknak is megismeré szabad hatáskörét : a' gondolat', az eszme', az örök elvek' ellenörködése alatt. Ezen tan' világánál — mint ezt egyike a' rendszer' leggenialisabb pártolónak megjegyze : a' pozitív jogok nem állanak olly viszonyban az észjoghoz, mint az ideigleni állapot a' peremptoriushoz, hanem ollykép : mint a' sokféle, de az eszmétől, az elvtől, az általánostól áthatott különbségek állanak magához az általánoshoz; 's ezt ismét nem elvont, üres, a' valóságnak ellenében álló valami gyanánt kell gondolnunk, hanem inkább azonegynek a' külön világgal, mellyen a' szemlélődés áll.

Ez' úton orvosoltatott a' szakadás, melyet korábbi philosophiák a' természetjog 's az élő, intézkedő jog között támasztottak; ez úton vettett vége ama mérges vitának : a' pozitív rendelkezések' helyébe léptessenek-e egyenesen a' természetjog' szabályai? vagy pedig csak eszményképen álljanak ezek, mikhez a' pozitív tételek inkább vagy kevésbé mérséklendők? — megszüntetett, mondom, mert positivumból és eszméből állanak ezek is, azok is, 's nem ellentétöket, hanem rokonságukat kell kimutatni. A' jogphilosophiának végfeladása levén : azon intézményeket, mik az általánoshoz, az eszméhez, az elvhez szükséges fok' képében állanak, akkép módosítani, hogy a' kifejlődöttebb eszméhez közelebb jusson, — ez által ki van mondva a' haladás' elve, a'

szakadathan haladásé, mely csak az eszme' tisztán formalis határai által korlátoztatható.

Azon magas szemöldökű elmellőzésből, melylyel a' historiai iskola minden jogphilosophia iránt viseltetett, magyarázhatjuk magunknak a' megtámadás' hevét, melyet az 1824-ben még csaknem ellenmondás nélkül uralkodó historiai iskola ellen helyén valónak ítélt Gans Edvárd az örökülési jogról írott munkájának akkorban megjelent első kötetében. Nyilatkozásai csakugyan elhatározottak valának, 's elv-egyezkedésről e' manifestum' megjelenése után szó sem lehetett többé a' felek között.

„Azon iskola, mondá Gans, mely jelenleg a' jogtudományban állítólag a' kor' magasságára feljutott, 's mely, mi illetén magassághoz illik, a' korlátlan felsőbbbséget magához ragadni törekedett, önmagát jelelé meg, 's jeleltessék meg ennélfogva itt is a' historiai jog' nevével. Hogy maga magában megállapodhassék, és saját határozottságához eljuthasson, mit joggal csak az ellentét' útján remélt elérhetni, nemhistoriai iskolát teremtett magának ellerségeül, mely philosophiából, természetjogból és józan észből alakítva, egyáltalában semmi egyéb elvvel nem birna, mint azzal : hogy ő nem a' historiai iskola. — A' történeti jogtan kettős momentummal bir ; először, mennyiben a' szétszórt forrásnyomozók' köz tereme, 's e' tekintetben nem kevés érdemei vannak ; másodsor, mennyiben maga e' munkásság' philosophiája. Mióta némi hierarchiával felruháztatott e' tan, több becses dogmaticai és historiai munka bocsátatott közre. Exegesis, variánsok, 's ezeknek összehasonlításai, régi és újabb codexek, szintazonképen nem panaszkodhattak ; sőt olyas előszeretettel bántak velők, mely még a' dogmának 's historiának sem jutott mindig. Az egyesülés itt, mint egyebütt nem maradt jótékony befolyás nélkül egyesek' munkálataira. De egészen másnak mutatkozik ez ügy második momentumában, tudnilik philosophiai nyilatkozatában. Rendes, hogy ezen történettudományi philosophia soha sem volt befolyással híveinek munkáira és értekezéseire, 's hogy ezek épen úgy tovább munkáltak, mint különben, 's mint munkáltak hasonló tárgy körül a' nemhívek is. A' philosophia tehát inkább csak czimerül szolgált

önkényes felirással, 's nem az épület' belsejében találtató tartalmát jelentővel. De lépünk közelebb e' czimerhez, lássuk, mint szól. 'S ime olvassuk, miképen a' hibás tan azt igyekszik megmutatni: „hogyminden kor lételet, világát szabadon és kénye szerint önmagából meríti, jól és szerencsésen, vagy roszul és szerencsétlenül, belátásának és erejének mértéke szerint tudnillik;“ a' helyes tan pedig, azaz: a' historiai tanítja, „hogyminden kor idézi fel világát magának és önkénytesen, hanem feloldhatlan közösülésben az egész múlttal. Minden kornak kelleltik ennél fogva valami már adottat elismernie, de mi szükséges és szabad egyszersmind: szükséges, a' mennyiben nem függ a' jelen kornak külön önkényétől, szabad, mert szintolly kevésbé függ idegen külön önkénytől, hanem inkább a' népek magasabb természetéből, ezen szünetlenül kifejlődő egészből foly ki.“ Mint lehessen valamely kort vagy népet gondolni, melly világát nem szabadon, 's önkénytesen magával hozza, belátásához 's erejéhez képest tudnillik, előttem 's valószínűleg az olvasók' nagyobb része előtt is megfoghatatlan dolog. Mindaz, mi előhozott valamely korban 's népben, előhozott belátása és ereje által. 'S valóban silány egy surrogatum volna, ha ezen belátást 's ezen erőt a' multkor' kronikáiéért, vagy a' historiai iskolának régiségeiért akarná becserélni. Midőn amazok tehát azt állítják, hogy a' jelenkor mit előidézt, azt az egyetemi múlttal közösülésben idézi elő, a' felelet az: hogy épen az joga és jelentősége a' jelenkornak, hogy hozzá képest a' mult visszahozhatlanul holt; ez megszűnt jelentőséggel birni, bir pedig a' jelen. De ezen szabad, semmi multhoz nem kötött mozgalom nem esellen önkény' munkája. Épen az ész lép fel cselekvőleg minden korban 's minden népnél, 's tettét ezeknek belátása és ereje, mint organumok által hajtja végre. Minden mult a' jelenkorra nézve holt valami, de az nem holt, mi a' jelenben 's multban egyiránt az állatékát (substanz) képezi, az isteni ész tudnillik; 's e' tekintetben igen is örök jelentőségűek, 's korunkba általnyulók a' mult' nyilatkozatai is. Az egyes népszellemben fokszerinti kifejlődésben nyilatkozik ki ez' ész, 's feladása a' subjectiv szellemnek, ezen ész megismerni, tisztelni és felfogni. — Látszik, hogy

a' szabadság' és szükségesség' identitásáról a' historiaiak is hallottak valamit; 's a' nélkül, hogy tudnák, mi legyen ez tulajdonkép, nem vonakodtak rendszerök' legelejére állítani e' tételt, minek eredménye volt, hogy szabadság kelt ki számokra, mely nem a' hatalmas akarás 's a' kornak előteremtése a' korban, hanem a' hátrafelé-fordultság, 's a' holt betűnek olvasása a' multban; 's olly szükségesség kelt ki nekik, mely nem a' felfogatandó ész, 's ennek nyilatkozása az időben, úgy hogy minden népszellem tőle mint elvétől igazulását nyerje, hanem vak szükségesség, a' látszó causalis nexus' külsősége, melyre mint legmagasabbra vonatkozik aztán minden. Ezen iskola tehát tökéletesen jellemezhetik azon észrevétel által, hogy philosophiai lehozásaiban szó sem tétetik az észről: ennek csakugyan az ott felállított szükségességgel semmi köze.

Ezen úgy nevezett philosophiának két fő practicai eredménye volt. Az egyik: megvetése a' jelenkornak törvényhozói tekintetben. Mondatott, miképen időnknek erre nincsen hivatása, 's a' helyett, hogy maga akarjon és teremtsen, tanuljon inkább és olvasson. Nemzőerő' hijával vádoltatván ekkép az idő, 's agg korba helyeztetvén, természetesen a' római tétel fog alkalmaztatni, mely ekkor megengedi az adoptiót. Második következménye: ama' dühös gyűlölség a' philosophia 's az öszves, nem datumok' kikutatásával foglalkodó gondolkozás ellen, nevezetesen gyűlölség a' philosophiai jog ellen. A' historiai iskolából kelt ki továbbá: a' külsőnek, mint absolutumnak imádása; minden datumocska határtalan fontosságúnak itéltetett, 's így ezen tisztelkedés' zaja közben végkép elveszett mi fő, a' fogalom.“*)

Ezen heves diatribe olly munka' kíséretében lépvn fel, mely az új theoriának jellemével homlokán az egyetemi jogtan' studiumának legfényesebb eredménye gyanánt tekinthetett, 's a' philosophiai speculatio mindig csak adott tények felett történvén, a' tudomány így ismét általcsapott azon ösvényre, melyet Mon-

*) Lásd: Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung 'stb. von Dr. Eduard Gans. Berlin, 1824. VI—XVI. 1.

tesquieu nyitott meg egy századdal ezelőtt „l'esprit des lois“ vezérmunkájában, 's melly valamint akkor a' legüdvösebb befolyással volt a' törvényhozásra, 's közvetve az alkotmányos státuséltre: úgy napjainkban is hasonló eredmények nélkül nem fog maradhatni. — A' historiai iskola' scepticismusának megbuktatásával természetesen a' codificatio' kérdése ismét életkérdéssé lőn, 's úgy találtatott, hogy ez, mint minden a' mi benső erővel bír, csak tartalmasabbá és tisztábbá lett az elnyomás alatt.

A' világ' két hemisphäriumának csaknem valamennyi törvényhozásai a' codificatio' terrenumára állottak, 's gyakorlatilag, legalább a' büntetőjogot mi illeti, — 's további fejtegetéseinket az ügy' ezen részére fogjuk szorítani, — végkép eldöntöttnek tekintethetik e' kérdés.

Szászország, Würtemberg, Baden, Braunschweig, Hannover, Hessen részben már új törvénykönyveket mutathatnak fel, részben codexeik' végszerkesztésével foglalkodnak. Bajorország' legújabb törvénykönyvi javaslata 1831-ből való. Ausztriában és Poroszországban új törvénykönyvek vannak tárgyalás alatt. Olaszországban Parma 1820-ban nyert új büntető codexet, Sardiniában és Piémontban tavál (1839. october' 26-án) hirdettetett ki az új büntető törvénykönyv, Toscanában 1814. óta foglalkodnak büntetőjogi codificatióval, Rómában már 1834-ben készült el az illető törvénykönyvi javaslat. A' Schweitzban Tessin még 1816-ban, Saint-Gall 1819-ben fogadtak el új büntető törvénykönyvet 's új eljárást; a' baseli codex (az eljárás codificálatlan maradt) 1821-ben költ 's néhány évvel ezelőtt új vizsgálat alá vétetvén, megerősített, Zürichben 1835-ben hirdettek ki új törvénykönyveket. Thurgauban és Vaudban maholnap szinte készen lesznek a' büntető codificatio' művével. A' spanyol és portugáli cortesek új büntető törvénykönyvek felett tanakodnak. Görögország' büntető codexe 1833-ból való. Svédország és Norvégia' legújabb törvénykönyvi javaslataik pár évvel ezelőtt jelentek meg. Dániában az 1834-diki új alkotmány büntetőjogi reformokat ígért, 's ezek valószínűleg rendszeres törvénykönyv' formájában fognak sanctionáltatni. Oroszországnak tizenöt kötetből álló 's 1835-ben

törvénynyé vált codificatiójában természetesen a' büntető törvénykönyv is befoglaltatik. Éjszakamerikában — az életbe még eddiglen sem lépett, de a' codificatióra nagy befolyást gyakorlott Livingstonféle louisianai codexen kívül, említendők az illinoisi (1833.), a' georgiai (1834.) 's a' mississippii (1839.) codexek, és a' massachusettsi elődolgozatok, melyek a' státutumok' consolidatióján kívül a' common-law' codificatióját is veszik célba, azaz : historiai töredékek' helyébe észszerű egészt ügykeznek léptetni. Brasiliának tív évvel ezelőtt megjelent büntető törvénykönyve mindnyájunk előtt ismeretes 'stb.

Ennyi adat után, úgy hiszem, már nem lehet kérdés : valjon részletes javításoktól várnak-e másutt üdvet a' büntető jog' mezején, vagy pedig rendszeres törvénykönyvektől? Csak Anglia vesztgel még mindegyre azon kopár mezőn, melyet törvénytudósai a' státutumok' consolidatiójának mondanak, csak Angliának legistái ovakodtak eddiglen a' rendszeres reformtól. De a' practicai szükség' érzete már itt is megindította a' kérdést, 's ki tudja, talán már nem olly szerfelett távol az idő, melyben Bentham' codificatioi törekvései, — ha mindjárt nem az általa ajánlott módszer 'stb. is, — sükernek nézhetnek elébe. A' keletindiai társaságnak 1831-ben adatott charta' meghagyásából rendszeres törvénykönyv szerkesztetik a' hindu gyarmatok' számára, 's az innen, magas birói tisztéből csak minapában visszaérkezett Macaulay a' common-lawról (szokásjogról) aligha úgy fog vélekedni, mint Blackstone, kire, ha angol jognézetről van szó, a' continens még mindig mint tekintélyre szeret hivatkozni.

Ennyit figyelemgerjesztésül ez ügyről. Értekező a' tudomány' elvont részeit is érinté, mert innen kiinduló hibás elvek fonák irányt adtak már több ízben az ügynek, 's mert csak innen tételet ellenvetés, mely juridicai czáfolatra várhatott.

MÁSODIK RÉSZ.

(Megjelent 1840. végén a' B.-P. Szemle' második kötetében.)

A' codificatio' eszméjének elméleti és gyakorlati kifejlődését három főmomentumában : létre jutó, tagadó és állapodó korszakában tüntettük fel az olvasó előtt az első részben. Azon kelle lennünk, hogy a' kérdés' megállapítása közben az egyetemi ne áldoztassék fel a' részletesnek, 's így a' történeti nyilatkozásokban csak a' lényegesre voltunk tekintettel, és belsejében fogván fel a' tárgyat, azt alakulási processusaiban is mutattuk, mi által a' fel-felmerülő kétségeknek gyakran maga felelvén meg a' mű, elmellőztetik azon neme a' criticának, melly alanyi izléssel, véleménynyel és előszeretettel közeledvén a' tárgyhoz, valót 's jeleset fog elmondhatni reflexiók' képében felőle, de az alapnál fogva, melyre önmagát helyezé, egyoldalút mindig. —

Két főkérdés — mihelyest az ügy' intézeteink általi kifejllesztését tárgyba vesszük, előálló, — vár most feloldásra:

a) ki, vagy kik által készíttessék a' törvénykönyv;

b) mik a' törvénykönyv' fogalmazási és szerkesztési kezei.

I.

Szerencsés azon nemzet, — így szól Macchiavelli a' li-viusi decasokhoz írt értekezéseiben — mellynek egy nagy férfi készített törvényeket. — A' keleti népeknél, hol a' társasági intézvények a' természet-szükségesség' jellemével bírnak, következetesen csak egy személyt látunk, mint a' törvényegésznek alapítóját; — de még a' görögök is egyes férfiakat bíztak meg e' munkával, mint p. o. Athene Solont, Lacedaemon Lycurgust, 's a' népek, mellyek e' törvények által kormányoztattak, és a' bölcsek, kik ítéletet hoztak felőlök, üdvös eredményeket tapasztaltak mindegyiknél, ámbár már alapelvökben térnek el egymástól, 's az első a' nép' jelleméhez ügyekezett alkalmazni törvényeit, mint maga vallá meg e' szavaival: „hogya' az atheneieknek nem a' legeslegjobb törvényeket általjában, hanem csak azok közül, mellyeket elviselhetnek, a' legjobbakat adá“; Lycurgus ellenben általános eszmékből kiinduló törvényei által magát a' népjellemet akará megalapítani, — két ellenpont, mellyek már az óvilágban nyilatkozva, még napjainkban is ki nem egyenlitve indulnak ki a' törvényhozási cél felé *).

*) Vesd össze: Die Wissenschaft der Gesetzgebung, als Einleitung zu einem allgemeinen Gesetzbuche, von Karl Salomo Zachariae. Leipzig, 1806. 87d. 's a' t. I.

Szalay publ. dolg. I.

Ki valaha számot ügyekezett magának adni azon eljárásról, melyet egy törvénykönyv' rendszerezése és szerkesztése feltételez; ki tudja, miképen az egység itt az egész munkának életelve, mellynek szem elől eresztésével igazságtalansággá válhatik a' különben legigazságosabb rendelmény, 's tudja, mi könnyen csúszhatik be csak a' formában elkövetett gáncs által lényeges ellenmondás, az nem fogja kétségbe vonni azon nyereséget, melly a' törvénykönyvnek egy nagy férfiú általi alkotásából eredhetne. De elvonatkozva itt attól, hogy a' jelen nyilvános élet' fő vonásaival homlokegyenest ellenkeznék e' tétel, hogy ez a' mindent, bár mi nagynak 's bármi tisztának hittet örködési és ellenörködési vizgálat alá vonó alkotmányos században kiáltó anomalon volna, mellynek feleletterhét épen a' valóban nagy polgár nem venné magára, — elvonatkozva mind ezektől, az említett példák még tisztán tudományos tekintetben is már csak azért sem szolgálhatnak hivatkozási pontokul, mert politicalai alkatuak inkább, mint polgári és büntető törvények, melyekre itt szorítkozunk; mert a' törvénynek mint abszolutumnak megjelenése a' görög előidő' törvényhozásaiban még nem tapasztaltatható; 's mert végre ama' két rendbeli törvényhozás sem fejlett ki egészen a' mythus' leple alól, melly az óvilág' elemi törvényhozásait jellemzi.

A' jog, mint meghatározott alappal, ha nem is élesen kijelelt végszélekkel bíró tudomány, azon népnél fejlődött ki létegebben, mellynek nyilvános élete a' joginak eszméjét lépteté a' szép' helyébe: a' rómaiaknál. 'S valahányszor a' vitatkozás alá került tárgyak' ügyében ezen néphez térünk, lehetetlen nem érzeni, hogy olly mezőn vagyunk, mellyen jogéletünk megérlettett.

A' tizenkét tábla' törvényei kitűnő szerepet játszanak a' co-dificatio' történeteiben. Tanultuk iskoláinkban, hogy Rómának alkotása után a' harmadik században, egy irányban növekedvén a' plebejusok' elnyomatásával a' tribunusok' hatalma, Terentilius Arsa' rogatiója *), egyetemi, a' respublica' minden polgárait egyiránt

*) — — „ut quinqueviri creentur legibus de imperio consulari scribendis. Quod populus in se jus dederit, eo consulem usurum, non ipsos libidinem ac licentiam suam pro lege habituros. Livius. III 9.

kötelező törvények' hozatalára, több ízbeni elmellőzés után végre 454-ben Kr. sz. e. elfogadtatott annyiban, hogy három patricius Sp. Posthumius Albus, A. Manlius, és P. Sulpicius Camerinus a' görög városokba 's különösen Athenébe küldetett, Solon' törvényeinek másolására. Ők két évvel utóbb azon törvénykincscsel tértek vissza, mellyből a' határtalan hatalommal az eddigi tisztviselők' helyébe léptetett tíz törvényférfiú—decemviri legibus scribendis — által, kik Niebuhr' véleménye szerint minden ötödik nap' felváltották egymást az elnökletben, tíz táblán az öszves törvénykezésnek alapul szolgáló codex szerkesztetett. A' bevégzett törvényegész a' senatusban 's a' centuriai comitiumokban elfogadtatván, utóbb még két táblával szaporítatott. — Ennyit tanultunk e' tárgyról mindnyájan. — Már Vico (sz. 1688. mh. 1744.) a' „scienza nuova“ nak genialis írója, 's utána Gíbbon *) kétségbe voná a' törvénykölcsonzási követséget. „Ha illyes követség — így irt az uóbbik — Hesperia' barbarjaitól érkezik, a' római név Sándor' időkorá előtt fogott volna ismeretes lenni a' görögöknél, 's a' legkisebb bizonyság is kinyomoztatni 's dicsőíteni az utóbbi idők' kandiséga által. De az athenei emlékek hallgatnak; 's nem látszik valószínűnek, hogy a' patriciusok hosszú és veszedelmes útra bocsátkozzanak a' democratia' legtisztább példányának másolására. Ha Solon' táblái egybevettetnek a' decemvirekéivel, némi esetleges hasonlatosságra találhatni, némi szabályokra, mellyeket természet és ész kinyilatkoztatnak mindenik társaságnak, némi bizonyságaira az Egyiptom-és Phoeniciábóli közös származásnak: de a' köz és magán-törvénytudomány' fő vonásai, Róma' és Athene' törvényhozói idegeneknek vagy egymással ellenkezőknek látszanak“. — Mióta Niebuhr a' római státus' első századainak úgynevezett classicus történetíróit csaknem minden hitelességökből kivetközteté, 's Róma' előkorának történetét, nevezetesen pedig az alkotmányit, religiosus és nemzeti momentumokból mintegy újjá szerkeszté, az athenei küldöttség még többek által vonatott kétségbe. Legnagyobb fontosságot

*) The decline and fall of the roman empire Ch. X.

nyer ezen haeresis az által, hogy a' XII tábla' törvényeiben a' solonféle törvényhozásnak nyomai alig találtathatók, pedig kivált ez mondatik előpéldányának: „jussique inclitas leges Solonis describere“ írja Livius. A' görög eredet' vedelmére megjegyeztett ugyan, hogy a' tizedik táblát „de modo sepulturae“ Cicero (de legibus, II.) Solontól kölcsönzöttnek mondja; a' „furtum per lancem et licium confectum“ Heineccius által Athenéből származottnak állítatik; hogy az éjjeli orv' megöletésének joga előfordul a' XII táblán és Solon' törvényeiben, 's a' t.; — de más részről figyelmet érdemel, hogy Athenében a' beköltözöködött idegenek rövid időnek lefolyása után a' polgárok közé soroztattak: Rómában az idegen egyáltalában nem válhatott polgárrá, „adversus hostem aeterna auctoritas esto“; Athenében az atya nem volt rendkívüli hatalommal felruházva, a' feleség a' férjnek irányában is némi jogkörrel bírt: Rómában a' fiú „res patris“ — a' feleség „in manu mariti“ vagy kivételképen „in manu patris“ volt 's a' t. E' szerint a' görög befolyás ezen első római törvényegészre, egyedül azon alkalmasint inkább szerkesztési segédre volna szorítandó, mellyet Hermodorus, ki Ephesusból száműzetvén Rómában tartózkodik vala, nyújthatott.

Lett legyen ez akár mint, célunkra nézve itt elégséges annak kijelelése, hogy a' Cicero által (de oratore I. 44) olly annyira magasztalt táblák törvényegészt képeztek, melly, ha a' régiebb hypothesis áll, három polgárra szorított küldöttség által együvé gyűjtött anyagból, — ha az újabb véleményt fogadjuk el, az ősrómai törvényes szokások 's a' leges regiae, az úgynevezett jus papirianum' nyomain tíz fejből álló collegium által kidolgoztatott, 's utóbb senátus és nép által elfogadtatott.

Nevezetes, hogy itt már mind azon eljárási elemek fordulnak elő, mellyek az újabb törvénykönyvek' szerkesztésére követtettek, 's mellyek alkalmatlan, silány, vagy kivitelre nem alkalmas eszközöknek hirszteltettek ki. Mondatott, 's azon fennhangu bölcseséggel, melly a' minden nagyszerűebb ügy' veszett hírét költők' sajátja, 's azon esküdözések' kíséretében, mik a' tudomány' szentsége, 's a' közügy mellett tétetnek, hogy képviselő

testületek, országgyűlések, codex feletti tanácskozásra nem alkalmasak, a' tagoknak nagyobb számánál fogva kik a' rendszer' egységét csak felbonthatják, kiktől szakadatlan figyelmet a' tárgy' parányiabb elágazásaira nem várhatni, nem követelhetni, és kik épen mert többen, mert sokan vannak, egyik a' másikra bízván, nélkülözik a' rúgót, melly nagyszerű műveket tétet az egyessel, a' kivitel' osztatlan dicsőségét, 's az osztatlan felelettelhet. — Gyakoriak ezen állítás' erősítésére a' hivatkozások az épenilyles úton már életbe léptetett codexekre, mikben — így hangzik a' vád, — hiányok, tévedések találtatnak, mint következményei a' kamarák' figyelmetlenségének, vagy egyes részletekben az egészre nézve megalapított elvektől eltérésének. — Az említett törvénykönyveknek tökéletes voltát nem fogja állítani senki, nem különösen a' haladás' hivei; de tudva van, miképen némely emberekre alkalmazva nagyon is áll: hogy a' jónak ellensége a' tökéletes. Vagy épen tökéletest akarni, vagy ha ez teljesen, minden megszorítás nélkül el nem érethető, a' réginél maradni, vajmi kényelmes dolog. Az örök béke a' jámbornak álma: 's így tehát csak garázdálkodjanak a' vizsgálkodások; — nem segíthetnek egyszerre az egész proletarius osztályon: 's így minek nyúljak zsebembe alamisnéért, vagy miért hozzak szegényi törvényeket; — az auburni penitenciaryból is egynél több fogoly lépett ki mint gazember: 's így miért venném tekintetbe a' javító rendszer' részletes hasznait, — olly okoskodások, mellyeket az álnok kibányász, 's mellyeket átvállal az indolentia. —

A' rendszeres törvénykönyvnek az országgyűlés által nem eredetileg készítése, de pontról pontra tanácsba vétetése, nem hogy akadály volna, melylyel megvívni tanácsos: épen a' legüdvösebb expediens, mellyet egyedül csak az alkotmányos formák nyújthatnak. Korunkban, midőn a' polgár és polgár közötti viszonyok mind inkább szövevényesbökké válnak, midőn naponkint tágasbulnak azon osztály' határai, melly elégséges ismeretekkel bír, befolyhatni a' közigazgatásra, — korunkban épen ollyas munkánál elkerülhetlenül szükséges a' rendek', a' képviselők' tanácskozása, melly a' nemzet' 's az egyes' érdekeit egyiránt tárgyz-

ván, mindenoldalú hozzászólás nélkül biztos eredményeket nem ígérhet magának. — A' feladás nagy, — 's így tehát mondjunk le kiviteléről? Koránt sem, de lépjünk legjobb erőnkkel a' munkához. Egyes, kiváló képességek mindig vissza fogják téríthetni az elvek' körébe a' netalán innen félrecsapó indítványt *), 's az nem volt figyelemmel Europa' képviselő testületeire, ki őket különösen e' tárgy iránti hanyagsággal vádolja, 's az vakmerően véteene e' haza ellen, ki képviselőiről, midőn a' fejdelem által a' legdicsőbb, és üdves befolyását az ország' mindenik polgárával éreztetendő munkára felhivatnak, ennek elhanyaglását merné feltenni.

*) Nincs, mi könnyebben elferditse valamely törvényjavaslat' szellemét — mondá a' szerzőnek, midőn 1840 - b. a' büntetőkönyv felett tanácskoztak a' bádeni kamarák, az ifjabb Zachariae, — mint az úgy nevezett amandement-ok, jobbitványok, mikkel gyakran megmenteni akarnak valamely törvényt, 's mikkel nem ritkán a' törvény', sőt a' törvénykönyv' alapelvének nyakát szegik. Ön tudja, folytatá, hogy törvényrogatiókor a' romai comitiumokban az indítványozott törvényt vagy minden módosítás nélkül kell vala elfogadni, vagy kereken visszautasítani. Nem így a' senatusban; tudjuk, hogy itt Cato minden törvényhatározatot ezen jobbitvánnyal fogadott el: ceterum censeo prius Carthaginem esse delendam.

II.

Valahányszor a' törvényhozó hatalom rendszeres codex' alkotásával foglalkodik, — nemcsak ha némi egészlet képző írott törvények netalán még nem is léteznének azon tárgyról, mely codificatio alá került, de akkor is, midőn egy vagy több alapelvet kíván megváltoztatni az addiglan divatozott codexben, vagy midőn új elemet kíván adni a' többiekhez: első, elkerülhetlen szükség, hogy legalább is egy egész terv terjesztessék azok elébe, kik a' codex' alkotásával megbizattak. —

Bentham, ki félszázadnál tovább legszélsőbb következetességében pártolá a' codificatiót a' vele e' pontban épen antipodalis Angliában, ki Sándor császárt és a' délamerikai köztársaságokat, Görögországot és a' spanyol 's portugáli corteseket csüggedhetlen tüzzel ezen eszme' létesítésére kéré, kényszeríté. — 1829b. „Justice and codification petitions“ című munkájában újra felszólítá a' parlamentet, hogy azon esetre, ha a' codificatio' indítványa elfogadtatnék, jelelné ki a' legtágasabb mezőt az illető terv' készítésére.

Azon két módszer között, melyek idejéig alkalmaztattak, 's melyek közül az első abban áll, hogy a' terv' készítése egy, a' felség' bizalmával — legyen a' felségjog aztán egy vagy többek mellett — bíró személyre (mint p. o. Louisianában Livingstonra), a' második abban, hogy a' terv kevesebb vagy több tagokból álló választmányra bízatik (mint nálunk), melynek tagjai folosztják

egymás között a' munkát, 's ennek elkészülésével együtt tanácskoznak az egész felett, — egyet sem helyeselvén, következő pontokat hoz indítványba (Dumont' szerkesztésében):

1. Nyitassék csődület — 's ne rekesztessék ki innen senki egyáltaljában — azon feltételek' kikötésével, hogy a' csődületben részt venni akaró meghatározott idő alatt rendszerének általános tervét benyújtsa; csatoljon ahhoz mutatóványképen egy bevégzett 's már a' törvény' szavaiba öntött fejezetet, hogy szerkesztési képességéről ítélet hozathassék; kapcsoljon hozzá egy a' motívumokat magában foglaló értekezést, melly az író' elveivel és logicájával ismertesse meg a' bírálókat;

2. ki legtekélyesebben felelt meg a' kívánt feltételeknek, buzditassék munkájának folytatására, közöltesse vele a' szükséges értesítések, de azért ne zárattassanak ki a' többiek a' csődületből;

3. mind ezen csődületi tervek nyomattassanak ki a' státus' költségein;

4. óhajtható volna, hogy azon egy szerző dolgozná ki az egész törvénytestet; ezen feltétel mindazonáltal nem elkerülhetlenül szükséges: elég annak meghatározása, hogy mindenik külön co-dex (polgári, büntető 'stb.) e gy kéz' munkája legyen;

5. fizetés ne járjon a' munkáért;

6. a' külföldiek ne zárattassanak ki e' csődületből, sőt egyenlő érdem' esetében, mennyiben e' felett ítélni, az idegent illesse az elsőség. —

Érzé Bentham, hogy javaslata utopiába fog utasítani, 's eleve megjegyzé, miképen ezen utopia igen tisztességes helye a' száműzésnek mindazon tervek' számára, mellyek a' napi eszmék felett állanak, 's a' szabadítókos osztályok' visszaélései ellen irányoztatvák. — De ámbár örömet megismerjük, hogy illyes javaslatok' készítésében, mellyek — ne feledjük — még nem kötelező erővel bíró törvények, hanem csak egyszerű indítványok, — kivált Angliában, melly ha nem igazolja Tacitus' szavait: „*plurimae leges, corruptissima respublica*“, bizonyosan nem törvényeinek tömegénél fogva, de Romilly' vallomása szerint is, törvénytömegének

daczára, 's az eljárás' formáinak következtetésében látja biztosítva polgárainak életét, vagyonát, — hogy, mondom kívált Angliában, nem ahhoz, mit a' statutumok' consolidatiójának mond az angol, hanem tágasabb reformhoz kell folyamodni; mégis véleményem szerint Bentham' javaslatában egykét pont a' gyakorlat' próbakövet ki nem állaná. Azon követelését, hogy idegenek is szolgáltatásnak fel tervnek készítésére, 's hogy hasonló érdem' esetében őket illesse az elsőség, azzal ügyekszik ugyan igazolni a' javaslattevő : hogy a' külföldi az ország' előítéleteitől ment, félelem és reménytől egyiránt távolálló, 's hogy az általa készített terv épen mert idegennek műve, annál szigorubb vizgálat alá fog vonatni. De Benthamra itt talán tudta nélkül is azon körülmény hatott volt, hogy ő idegen, sőt épen a' világ' másik hemisphaeriumában lakó nemzetek' számára is készítvén codexeket, saját munkássága vár igazolásra. Mert hogy a' törvényhozásban 's különösen ennek némmelly ágaiiban, nevezetesen a' büntető jogban, a' népek' természetére, erkölcsi és értelmességi fokára nemcsak mellelleges tekintettel kell lenni; hogy állapotánál, helyheztesítésénél fogva külön szükségai, viszonyai lévén minden nemzetnek, külön büntetőjogi előlátások is követeltetnek; 's hogy, teszem, egy magyarországi táblabíró a' gyűjtogatás' czikkelyét talán igen kimerítőleg tárgyzná javallatában, de az okozott árvizek' büntettéről és büntetéséről nem is emlékeznék, mit a' hollandi polgár neki az idegen törvénytervezőnek aligha megköszönne; — hogy tehát mind ezekre nézve az idegennek, a' bármi tudományos és gyakorlati képességekkel bíró idegennek elhatározó elsőbbséget nem tulajdoníthatni, világos; tekintetbe sem vevén azt, hogy a' lefolyt idők' jogintévényeinek historiája, melyet belföldinél mindig nagyobb mértékben tehetni fel mint külföldinél, szinte elkerülhetlenül szükséges kellék illyes munkálatnál, 's ollyféle, melyet csak Bentham, ki a' szánakozás' vagy épen megvetés' mosolyával tekintett a' népek' és intézvényeik' történeteire, nézhetett apróságnak. — Mi azon pontot illeti, hogy kiki legyen megbíva a' nyitandó csödületre, — kétséggkivül kívánatos : hogy minél többen hallassák véleményeiket azon munkáról, melynek védpajzsa alá a' státus' 's a' polgár,

legdrágább kincsei helyheztesendők, hogy a' legkülönneműebb nézeteknek szabad mező nyitassék, 's hogy mindenek felett a' fennálló, de modósítást vagy eltöröltetést váró törvényekről kiki a' tudomány' érdekében szabadon mondhasa ki ítéletét, mert különben igen valószínűleg épen az fogna átörököltetni az új törvényhozásra, mi az avultnak halálcsiráját foglalá magában. De miután különben is a' begyülemző tervek választmányi vizgálat alá fognak kerülni, 's miután ezen vizsgálókról természetesen fel kell tennünk, hogy az ügynek ha nem nagyobb, bizonyosan szintolly alapos ismeretével bírnak mint amazok : jóval egyszerűebb, országos intézkedéseinkkel összehangzóbb, és a' Bentham által teljes joggal annyira ajánlott idő- és munkagazdálkodásnak megfelelőbb lészen az eljárás, ha a' választmánynak valamelyik tagja bizatik meg az első eredeti tervnek készítésével 's e' tag azután vinné az egész tanácskozás' lefolyása alatt az előadást, azaz : reá bizatnék az, mit a' németek referatnak mondanak, 's mit p. o. a' bádeni büntető törvénykönyv' revisiójával megbizott választmány' kebelében több fő tárgyra nézve (1839) Rotteck vitt volt.

III.

Alkalmazzuk a' törvénykönyv' első tervéről mondottakat állapotunkra, minnen viszonyainkra.

Az 1840-diki törvénycikkelyek, haladásunk' 's a' fejdelem és ország közötti bizodalom' ezen örökemlékü — mert a' státus' minden osztályaira áldást árasztó — tanúságai között az V-dik így szól:

„A' büntető törvénykönyvvvel válhatatlan kapcsolatban levő büntető 's javító rendszer' behozása iránt kimerítő véleményadás végett országos választmány neveztetik.

1. § Ezen választmány tekintelbe vevén a' külföld' jelesebb büntető 's javító börtöneinek elrendezését, javaslatot készítsen az ország' különös körülményeihez képest azon rendszernek legcélszerűsabb módon mi alakban lehető alkalmazása — az e' végből szükséges fogházaknak mennyi számban, 's mi módoni felállítása — azoknak felállítására, belső igazgatására 's fentartására megkivántató költségeknek a' lehetőségig közelítő kiszámítása felől, 's az iránt is, hogy azon költségek honnan fedeztessenek? egyzersmind pedig javaslatot készítsen a' felől, hogy a' most említett börtöni 's javító intézet mellett, a' büntetések' törvényes céljának elérése végett gyakorlati alkalmaztatás' tekintetében, az 1827-dik évi országgyűlésről kiküldött országos választmány által javaslatképen bemutatott büntető törvénykönyvnek tökéletesítésére mik kivántatnak? 's mind ezekről készítendő munkálatát a' legközelebbi országgyűlésnek okvetetlen bemutatni köteleztessék.

2. §. Ezen választmány' tagjainak ő felsége' kegyelmes jóvá-hagyásával, neveztetnek (következnek az illető választmányi ta-goknak nevei).“

Ezen törvényczikkely két külön részből áll : az első tárgyaz-ván a' büntető 's javító rendszer' kidolgozását, a' második az 1827-diki országos választmány által kidolgozott büntető törvény-könyvnek az ama' rendszerben kifejlesztendő elvekhez és felállít-andó alapszabályok' szelleméhez alkalmazását *). Mi illeti az elsőt, felteszszük olvasóinkról, hogy a' javító rendszer' ügyében egy idő óta irodalmunkban is lefolyt vitatások, nevezetesen b. Eötvös József a' felebb említett országos választmány' egyik tagjának, úgy Szemere Bertalan' munkái e' tárgyban, ismereteseek előttök; de ambár ezen, a' legnemesebb humanitás' sugallata alatt, alapos tárgyismerettel, 's körülményeinknek is tekintetbe vételével ké-szült munkák minden kétségen túl az országos választmány' teljes figyelmére érdemesek, — mivel azonban több pont, melyeknek kimerítő 's részletes megfejtését kívánja az említett törvényczik-kely, vagy érintetlenül maradt, vagy pedig csak melleselegesen említett; 's mivel más részről eleve készített terv nélkül javas-lat felett rendszeresen tanácskozni vagy teljes-lehetetlen, vagy csak töménytelen munka- és időpazarlással lehetséges, kívána-tosnak látszik : biznának meg valakit kebelökből az országos vá-lasztmány' tagjai, ki az 1840 : V-dik törvényczikkely' gondos-kodásához képest — talán néhány sarkalatos pont iránt történt egyezkedés után — tervet készítsen, melly az ülések' alkalmával referatképen használtassék.

Mi már az említett törvényczikkely' második részét, azaz : a' büntető törvénykönyv' szellemének a' büntető 's javító rendszer-hez módosítását illeti, itt természetesen az 1827-diki országgyű-lés által kinevezett választmány' köz kezeken forgó munkálata szolgáland alapul; de ezt minden esetre, mielőtt tanácskozás alá

*) Az idézett törvényczikkely' felírása. úgy nevezett rubruma, szűkebb a' czikkely' tartalmánál, ennek csak első részét érintvén. Illyesek — tud-juk — nagy számmal fordulnak elő corpus jurisunkban, de elő másutt is.

kerül, magyarra fordítani épen nem szükségtelen, *) — annak megítélése, nem tekintendő-e az idézett munkálat, a' közügyek iránti nézetek' 1828. ótai tetemes változásánál fogva, 's az 1840: V-dik törvénycikkely által követelt, a' legjelesebb külföldi rendszerek' tekintetbe vételével készitendő büntető és javító rendszer' eszméjéhez mérve, — némileg elavultnak, 's így referátra kevésbé alkalmasnak, a' mélyen tisztelt országos választmány' bölcseségétől bizodalommal várathatván.

Tekintsük most közelebbről a codex' mikénti alkotását, annak itt elevei megjegyeztetése után, hogy a' következőkben különös tekintettel kívánunk lenni a' büntető törvénykönyv' készítése körüli eljárásra: azért is, mert a' büntető törvénynek rendszeres codexbei foglaltatása azok által sem elleneztetik, kik például a' polgári törvények' codificatiója ellen nyilatkoznak; de azért is: mert a' büntető törvénykönyvi országos választmány rövid idő mulva tanácskozásait megkezdvén, a' gondolkozó polgár' figyelmét különösen a' tárgy' ezen részére kívánjuk irányozni.

Még egy előleges megjegyzést. — A' büntető codex' részeinek tanácskozás alá vétele előtt, ajánltathatónak véljük minden esetre azon eljárást, miszerint néhány fő tárgy iránt, — miknek így vagy amúgy elítéltetése jellemző irányt ad az egésznek, p. o. megtartatik-e a' halálbüntetés vagy sem, — behozatik-e a' törvényszékek' nyilvánossága, — vádló vagy kutató léssen-e a' büntető pöri eljárás? — előleges határozatra lép a' választmány; büntető törvénykönyvben, hol a' büntetések' scálája, a' különféle bizonyítékoknak mi módoni nyeretése, 's milly súlyuaknak tekintetése a' fő kellékek közé tartozik, ezen pontoknak elevei meghatározatása a' büntetések' kimérésében, az anyagi igazság' kinyomozására szolgáló eszközök' megválasztásában 'stb. kiinduló pontokul fognak szolgálhatni.

'S ezek után térjünk már által a' büntető törvényegésznek részekre osztására.

*) Vagy már le volna fordítva?

Az 1827. : VIII-dik törvényczikkely által kinevezett választmány' munkálata következő felosztást ajánl :

Bevezetés, mellynek három szakasza a' vétség' (delictum), a' büntett' (crimen) értelembatározatát, és azon rend' kijeleltetését, melly szerint a' codex' részei együvé szerkesztettek, foglalja magában.

Első rész. A' vádlottak és vétkesek elleni eljárásnak módja. I-ső cikkely. A' büntettek 's a' bűnösök elleni törvényes kutatásról. II. cz. Az elzárásról és ennek következményeiről. III. cz. A' közügyekbeni bíróról és bíróságról. IV. cz. A' felperességről. V. cz. A' bírói vallatásról. VI. cz. A' bizonyítékokról általában, és külön nemeikről. VII. cz. A' közügyekbeni eljárasmódról. VIII. cz. A' büntett' beszámítását akadályozó, vagy a' büntettet könnyítő körülményekről. IX. cz. A' súlyosbító körülményekről. X. cz. A' büntettek' büntetéseiről. XI. cz. Az ítélethozásról. XII. cz. A' felebbvitelről. XIII. cz. Az ítéletújításról. XIV. cz. A' végrehajtásról. XV. cz. A' kegyelmezésről. XVI. cz. A' büntettek' elévüléséről.

Második rész. Első osztály. A' közbiztosság elleni büntettek. I. cz. A' felségsértésről vagy pártütésről. II. cz. A' hűtlenség' büntetéről. III. cz. A' zendülésről és lázadásról. IV. cz. Az oltalomlevél' megszegéséről. V. cz. A' nyilvános erőszakról. VI. cz. A' büntettek' orgazdaságáról általában, és a' czinkosságról. VII. cz. A' szökevény katonák' elrejtéséről. VIII. cz. A' büntettek' kibocsátásáról. IX. cz. A' reájok bizott közhivatallal vagy földes úri bírósággal visszaélőkről, vagy visszaélésre csábítókról. X. cz. A' közpénztárak' megtámadásáról. XI. cz. A' pénznek törvénytelen veretéséről és hamisításáról. XII. cz. A' nyilvános oklevelek' utánzásáról és hamisításáról. — Második osztály. XIII. cz. Az emberölésről általában és nemeiről. XIV. cz. A' kisdedek' kivetéséről. XV. cz. Az idétlen szülést szerzőkről. XVI. cz. A' párviadalról. XVII. cz. A' némberragadásról. XVIII. cz. Az erőszakos szeplősítésről. XIX. cz. A' hamis feladásról vagy rágalmazásról. — Harmadik osztály. XX. cz. A' tolvajkodásról és rablásról. XXI. cz. Az orzásról. XXII. cz. Az álnok adósságcsinálókrol. XXIII. cz.

A' kereskedők' csalárd bukásáról. XXIV. cz. A' csalásról XXV. cz. A' gyűjtogatásról. — Negyedik osztály. XXVI. cz. A' vallás' szentségét közvetlenül sértő vétkekről. XXVII. cz. A' kettős házasság' büntetéről. XXVIII. cz. A' házasságtörésről. XXIX. cz. A' vérfer-tőzésről 's egyéb bujasági büntettekről.

Harmadik rész. I. cz. A' criminalitast magokban nem foglaló vétségekről, 's ezeknek büntetéseiről különösen. II. cz. A' közrend elleni vétségekről. III. cz. Az élet' biztossága elleniekről. IV. cz. A' test' egészsége 's épsége elleni vétségekről. V. cz. A' javak' biztossága elleniekről. VI. cz. A' polgárok' becsületét sértő vétségekről. VII. cz. Az erkölcsiség elleniekről. VIII. cz. A' harmadik részben foglalt vétségek' bíróságáról. IX. cz. A' különösen meg nem nevezett vétségekről.

Toldalékok. A' rabokkali bánásmódról: a) a' fogházak' elrendezéséről, b) a' rabok' helyes foglalkodtatásáról, c) a' rabok' erkölcsi oktatásáról.

Utasítás a' vérbírósággal felruházott ítélőszékek' számára. — Utasítás a' gyógytörvényi vizsgálatok 's ezekről adandó vélemények iránt.

IV.

A' választmányi munkálatnak e' tartalmából figyelmeztetésünk nélkül is észrevették olvasóink, hogy e' tervben azonképen, mint az ausztriai codexben, a' büntető jogi eljárás magának a' büntető törvénykönyvnek részét teszi, ellentétben a' francia 's csaknem valamennyi újabb rendszerrel, ellentétben a' Livingston által kidolgozott, négy codexből álló louisianaival, melyekben külön codex van szánva az eljárásnak.

Veleményem szerint a' büntető jogi eljárásnak a' büntető törvénykönyvbei foglaltatása nem igazolható. Az eljárásnak ilyenkor rendesen csak mellelesleges szerep jut; pedig az, ki a' büntető joggal húzamosabban elméletileg foglalkodott, 's még jóval inkább az, ki mint büntető bíró, a' felelet' súlyának érzetével kebelében valaha ítéletet mondott vádlottak felett, tudja: hogy a' birói eljárás a' büntető igazság' kiszolgáltatásában a' legeslényegesebb. Midőn az országos választmány a' beszámítás', a' culpa' és dolus' eszínéinek kijelelésére, a' bizonyítékok' nemeire és súlyára általtérven: a' büntetéseknek birói kimérése amazok' kíséretében szönyegre jutand, 's az eskütszékek' üdvössége — minden bármi távolpolitikai tartalékgondolat nélkül — az ügy' belsejéből elutasíthatlan szükség' alakában fog felmerülni; midőn A. vagy B. felálland, 's az inquisitorius eljárást, mint az — nem mondom mindenütt gyakoroltatik e' hazában, egyszerűen 's egész szörnyiségében fogja feltüntetni; midőn a' valóban nagy férfiú, kit az országbirói széken tisztelünk, ismételni fogja azon szavakat, melyeket a' törvényszékek' nyilvánosságáról más alkalommal már elmondott: akkor és csak akkor fogjuk egész terjedelmében látni

azon szükségességét, mely a' birói eljárás' módosításait előidé-
zendi, 's melyet az 1827-diki választmány az ügyek' akkori álla-
potában nem láthatott. Külön czikkelyek fognak szólani a' B.-P.
Szemlében az említett pontokról, 's én ugyan bizton reménylem,
hogy midőn e' tárgyaknak minden oldalról megvitatásában nemcsak
nem akadályoztatunk, hanem arra egyenesen felhivatunk, azok,
kikben szent szándék van és tudomány, gyenge erőmet pártolni
foggják. Nem hihetem, hogy midőn a' törvényhozó hatalom minket
a' nyilvános élet' pályáján haladásra int, nugae et minutiae
lesznek irodalmunkban napi renden. — Ez úttal elégséges volt,
úgy hiszem, kijelelni e' tárgyakat, hogy meggyőződhezzünk: mi-
képen a' büntetőjogi eljárásról szóló törvények azonegy időben
ugyan magával a' büntettek' és büntetések' könyvével, de mint
külön egész kezeltetendők; nem mintha ezeknek a' büntető co-
dexszel szoros, természetes összefüggése tagadtathatnék, hanem
mert óhajtható, hogy a' büntető rendszer' legkiválóbb részének
tekintessenek.

A' választmányi munkálat a' büntetőjogszegéseket büntet-
tekre (crimina) és criminalitást magokban nem foglaló vétségekre
— ezeket tárgyazza a' harmadik rész — osztályozza. E' tekin-
tetben egynél több codex szolgálhatott előpéldányul. Az ausztriai,
mellynek első része a' büntettekről (Verbrechen), másodika a'
nehéz policziai áthágásokról (schwere Polizeübertretungen) szól;
a' francia, mely a' jogszegéseket büntettekre (crimes), vétsé-
gekre (délits) és áthágásokra (contraventions) osztja; a' bajor,
melly e' hármas felosztást elfogadta 'stb. — A' büntetőjogi theo-
ria is, nevezetesen Grollman és Pölitiz hasonló felosztás mellett
nyilatkoznak, 's e' szerint büntettnek — crimen, Verbrechen — az
mondatik, mi megismert kényszerítő jogot sért, legyen az bár
a' státusnak nyilvános joga, vagy az egyes státuspolgároknak
eredeti vagy szerzett joga; vétségnek — delictum, Vergehen
— pedig amazzal ellentétben az, mi a' státusbani rend, illendő-
ség, erkölcsiség, és jólét ellen vét, de mi által semmi valóságos
jog meg nem sértetik.

Ezen osztályozás, melynek tudományos alapja nem a legszilárdabb, — miután a' státus hogy fennállhasson, boldogulhasson, rendet, erkölcsiséget jogilag követelhet, 's így az ezek ellen irányozott cselekvések vagy elmulasztások valóságos jogsértések, — ezen osztályozás méltán üdvesnek tekinthetett akkorban, midőn a' „criminalis“ szó, „föbenjáró“ „halsgerichtlich“ szókkal magyaráztatott, 's tortura' és bakó' kíséretében lépett fel mindig a' büntető bíróság. Akkor a' criminalitást magában nem foglaló vétket elkövető ezen felosztás által az embertelen rendszer ellen némileg biztosított: de jelenleg, midőn a' büntető eljárás megváltozott, a' büntetés alá eső cselekvényeknek ezen osztályozása — mely Rossinak véleménye szerint is, mint a' büntetés' anyagi tényéből vonatot felosztás, már magában a' codex' 's a' törvényhozó' bal szellemét nyilvánítja, — könnyen arra vezethetne, hogy némi bűnösök természetes bíráik' ítélőszéke elől elvonattassanak. Választassék a' legegyszerűebb szó a' büntető törvények' áthágásainak megnevezésére, nemeik pedig említessenek egyszerűen: gyilkosság, emberölés, rablás, vadorzás 'stb. a' nélkül, hogy teszem a' „gonosztett“ szó tétessék ama', a' „vétség“ eme' mellé. Az elijesztés' theoriája hasznát veheti az efféle odvashangu szóknak, más theoriák nem igen. A' törvény' egyenes nyilatkozása 's a' büntetés' nagyobb vagy kisebb volta elég világosan fogják meghatározni a' büntett' nagyobb vagy kisebb voltát.

Midőn azonban óhajtásunk oda megyen, hogy ezen osztályozásnak ne engedessék hely a' büntető codexben, nem azt akarjuk következtetni: hogy a' legnagyobb és legparányiabb büntett felett ugyanazon törvényszék ítéljen, — itt a' büntető eljárás' codexe ki fogja mutatni az illetőséget, 's kimondani, hogy például a' kolculás felett nem ítélend az eskütszék, hogy némelly apróbb kártételekben civilis vagy rendőri kereset' útján szerzendő az elégtétel, nem büntető vád által.

V.

Mondatott e' jelen dolgozat' első részében, hogy a' mult század' több legislatióit jellemzi a' törvényhozónak törekvése : nélkülözhetőkke tenni azon személyeket, melyek addiglan a' törvények' magyarázatával foglalkodtak, — minélfogva a' lehető legnagyobb népszerűség' elérhetése, 's olly tételeknek is a' codexbe iktatása, miknek különben csak a' törvények' commentáriusaiban adatott hely, igen célirányosnak találtatott. Innen történt, hogy p. o. a' büntető jog' célja, a' büntettnak általános fogalma 's több illyesek vétettek fel a' codexbe, melyeknek céliránytalan, sőt veszedelmes volta csak hamar kiviláglott, de melyek mégis részben az újabb törvényhozásokba általtértek — A' büntetőjogi választmány' munkálatának X-d. cz. 2-d. §-a így hangzik : „a' büntetés' célja a' bűnösre nézve abban áll : hogy ez megjavuljon; vagy a' javíthatlanság' esetében, hogy minden további ártásképességtől megfosztassék; a' közönségre nézve pedig abban áll : hogy elijesztő például szolgáljon.“ — Nem kétlem, lesz, ki ezen bal következéseket maga után vonható szakasz' kihagyatását indítványozni fogja. A' bajor büntetőjog' codexe Feuerbach által szerkesztetvén, természetesen az elijesztés' theoriáján alapul, 's a' szerkesztő az első szakaszban világos szókkal a' büntetésnek elijesztési célját ki is mondá. Itt ugyan a' törvénykönyv' bírálatával megbízott választmány az innen netalán származható következményeknek (ez szerint p. o. a' bírónak köteletségében állana, minél keményebb büntetéseket szabni, ha szemmel kívánja tartani a' célt,) elejét vevé, oda nyilatkozván :

hogy „a’ státusnak büntető joga a’ jogtanítók’ különböző teoriái-
nak és vitáinak daczára mélyen gyökerezvén az észben, szintolly
szükségtelennek mint céliránytalannak találtatott, a’ büntetőjog
céljáról szót tenni a’ törvénykönyvben. Sőt bármi büntető theo-
riának bárminemű kijellettetése is kikerültetett, nehogy a’ törvény-
hozó doctrinalis vitákba elegyedjék, a’ tudományos haladást aka-
dályozza, és határozatait valamelly teoriától függökké tegye. E’
célból tanácsosnak tartatott, az első szakaszból e’ szókat : „az
általhágnak elijesztésére“ kihagyni.“ *) ’S mégis, a’ bírálóknak
figyelme ’s itt nyilván kijelentett elve mellett, ollyasok vonattak
a’ törvénycodexbe, mik által — Mittermaier’ szavai — a’ törvény-
hozó az örökké előhaladó tudományok’ birodalmában bírói széket
fog, a’ napjaiban épen uralkodó theoriai vélemények’ valamellyi-
két törvényes gyanánt felállítja, akadályozván ez által a’ bírót : a’
tudományok’ haladása által szerzett jobb meggyőződésnek en-
gedni. A’ compendiumban késedelem nélkül kibúzhatni a’ hibás
tételt, a’ törvénykönyvben továbbá is ott áll, ’s megköti a’ bírót,
meg az igazságot. Feuerbach a’ bajor büntető codex’ XLIII. cik-
kelyében a’ *praesumptio doli*-t, azt t. i., hogy míg az ellenkező
ki nem mutattatik, gonosz szándékot kell feltenni minden büntető
jogsértésnél, — miképen azt compendiumában tanítá, törvényesen
sanctionáltatta. Utóbb átlátván tévedését, azt kézi könyvében ki-
húzta ; a’ bajor törvénykönyvben ott áll még ma is, a’ jogalkalma-
zásnak tetemes kárára.

Illyes általános elvek’ felállításának veszedelmét sejtván az
ausztriai törvényhozó bizottság, ’s látván, hogy a’ codex-theresia-
nusban ollyas fogalmak’ meghatározásai : mit kellessék a’ jog,
méltányosság, törvénymagyarázat ’s több efféle alatt érteni, igen
gyakoriak, már 1772-ben rendeltezt, hogy : „a’ törvény- és a’
tanítókönyv ne vegyítessenek együvé, ’s ennél fogva mind az, mi
nem a’ törvényhozó’ szájába, hanem ad *cathedram* való, minők
értelemhatározatok, osztályozások ’s több effélék, maradjanak ki a’

*) Lásd : Abegg, über die verschiedenen Strafrechtstheorien. Neustadt a.
d. O. 1835,

codexből *). Melly legfelsőbb rendelet mindazonáltal a' büntett' értelemhatározatának kijelelését, a' több büntetteknek általános nézpontok alá fogatását 'stb. a' jelen ausztriai büntető codexben nem akadályozá.

Tanítókönyvekbe, nem codexbe való, hogy itt melleleg említessék, azon felosztás, mellyet az 1827-diki választmány munkálatában követett, 's melly szerint a' codex részekre, ezek közül a' második osztályokra, ezek czikkelyekre, 's a' czikkelyek szakaszokra volnának osztandók, még pedig oly formán, hogy a' szakaszok', a' paragraphusok' száma ne folyjon végig megakadás nélkül az egész codexen, hanem külön számolással birjon mindenik czikkely. Az ausztriai codexben a' szakaszok folyton folynak az illető rész' végéig; a' franczia teli van osztályozással, de a' szakaszok' száma újrakezdés nélkül foly végiglen; a' badenit, mint egyebekben, itt is a' legnagyobb egyszerűség ajánlja, a' címek és szakaszok megakadás nélkül folynak végig mind a' két könyvön. Ha nem akarunk is szerfeletti érdemet látni illyesekben, annyi bizonyos, hogy az ellenkező osztásból haszon semmiféle sem harmolhatik, 's a' gyakorlatban csak szószaporítás, vagy hivatkozásbani könnyebb tévedhetés következik belőle.

*) Lásd: Ueber das Verfahren bei Abfassung der Gesetzbücher überhaupt, und der Strafgesetzbücher insbesondere. Von Jos. Kitka. Brü n, 1838.

VI.

A' büntető codex magából a' tárgy' természetéből lényegesen két részre oszlik : általánosra és specialisra. Abban mind azon határozatok foglaltatnak, melyek mindenik elkövetett büntetltre, vagy mégis a' codexben előfordulók közül többekre alkalmaztatandók; ebben az egyes büntettek vonatnak tárgyalatás alá.

Milly lényeges befolyással legyen az eskütszékek' intézete a' codificatio' módjára, mutatják több északamerikai státusok' — Georgia', Illinois', Massachusetts' — büntetőkönyveik, melyekben azon főpontok, mik a' büntetőjog' alapját teszik, 's mik jobbra pszichologiai meghatározások : beszámítás, dolus, culpa 'stb. nem is említetnek, mit az eskütszékeknek létele, melyek a' specialis törvény' alkalmazása előtt, a' lény', a' vétkes- vagy nem vétkeség' kérdésében, nem positiv szabályok szerint, hanem Istenre és lélekismeretre hivatkozva 's így természetesen az említett kérdések' érzetében határoznak, — kevésbé szükségessé teszen. Azonban ott is, hol jury létezik, tanácsos, 's hol az még nem talál-tatik, elkerülhetlenül szükséges a' büntetőkönyv' általános részében mindenek felett a' beszámítás' kérdéséhez nyúlni, 's e' tekintetben az 1827-diki országos választmány az ausztriai codex' nyomain, 's ellentétben a' szásszal, melyben általános szabályul hozatik : „hogy a' büntetés a' büntetendő cselekvés' különös mivoltához képest, 's a' cselekvő' akarata' törvényellenességének kiténtetett foka szerint kiméretendő,“ — azon ösvényt választá, melyet a' badeni javaslat is követ, 's mely a' beszámítást feltételező akaratá-lapot' megismertető jeleinek kimutatását a' törvénytánra bízván, a' beszámítás' elve körüli vitáknál fogva, épen azon állapotokat

jelelteti meg a' törvénnyel, mik a' beszámítást kizárják *). Ugyanezen általános részébe a' büntető codexnek tartoznak még a' büntetésnemek' kijeleltetésén, alkalmazásuk' módján, 's a' velök járó következmények', úgy a' büntetések' halmozása' vagy felcserélése' meghatározásán, a' büntetés' idejének mikénti számításán kívül, aziránti törvényes nyilatkozatok : büntethető-e olyas cselekedet vagy mulasztás, mellyet vétkesnek ítél a' bíró, de mellyre a' törvényhozónak előlátása nem terjeszkedett? büntetessenek-e, 's milly viszonyban a' státus' valamely tagja által külföldön külföldiek ellen elkövetett büntettek? Ide tartozók nem különben az elévülést, kísérletet (Versuch), főnökséget, értelmi bünszerzőt (intellectueller Urheber), büntársakat (codelinquentes), complicitást, megegyezőn elkövetett büntettet 'stb. illető pontok, mellyek közül több az 1827-diki munkálatban vagy elmellőztetett, vagy a' külön büntettekről rendelkező czikkelyek közben 's után tárgyalatott.

Ha valahol, itt az általános részben ohajtható, hogy a' feladat' egész súlyának érzetében nyúljon munkához a' választmány. Az itt meghatározandó elvektől függ a' codexnek erkölcsi jelleme; minden fogalom, melly itt kifejtetik, a' specialis rész' mindenik szakárai alkalmazás által meg nem számítható, üdvös vagy kártékony következményeket von maga után. Végig olvastam még egyszer az említett operatumnak ide vágó rendelkezéseit, 's csak bizodalمام az új országos válaszmányhoz nyugtathatott meg.

Midőn a' törvényhozó az általános részről a' specialisra tér által, mindenek felett kikerültetendő a' több büntetteknek egy faj 's egy genericus czím alá fogatása, melly a' tanító-könyvekből által szokott térni a' codexekbe. Igen helyes Rossinak azon megjegyzése, miképen a' legkomolyabb vádaknak egyike, melylyel a' büntetőjogi törvényhozókat méltán illethetni, az : hogy többféle büntetteket kiléptettek természetes családaiokból ... mi gyakran következménye volt a' tudatlanságnak, néha eleve meggondolt

*) Lásd : Anmerkungen der Gesetzgebungscommission zum Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Grossherzogthum Baden. Karlsruhe, 1839.

cselekvése a' zsarnokságnak és szolgalelkűségnek, néha egy tudományosan megalapított osztályozási rendszernek eredménye is.

Alig van egy büntető törvénykönyv az újabbak közül is, mely ezen vád alól tökéletesen felmentethetnék, 's az 1827-diki választmány' munkálata is ezen rendszer' befolyása alatt szerkesztett *), melynek kártékony voltára nézve az újabb criminalisták kivétel nélkül megegyeznek.

A' poroszjog' II-dik részének 20-dik czíme 1515-dik szakaszában a' gyűjtogatás a' közveszedelemmel járó károsítások közé soroztatott. De hát — kérdi joggal Mittermaier a' „neues Archiv des Criminalrechts“ XIV-dik kötetében — ha a' gyűjtogatás nem volna közveszedelemmel összekapcsolva, például: ha különálló, laktalan ház gyűjtatnék fel? Az 1520-dik szakaszban találjuk ugyan e' kérdés' feloldását, miután ez' eset is gyűjtogatásnak nyilatkoztatik; de állíthatni-e, hogy itt közveszedelemnek van helye, 's valjon szükséges volna-e az 1520d. §-nak pótló rendelkezése, ha ezen felírást: „közveszedelemmel járó károsítások“ elkerüli a' törvényhozó? — A' százsz büntető törvénykönyvben a' „kisdedikitevés“ az „élet elleni büntettek“ czím alá soroztatik. Már pedig nem fordulhatnak-e elő számos esetek, midőn a' kitevés olly formán történik, hogy a' kisded' életére nézve a' legkisebb veszélyeztetéstől sem tarthatni, a' kisdednek

*) „Nyilvános biztosság elleni büntettek“; „az emberrel született jogokat sértő büntettek“; „az embernek szerzett jogait sértő vétségekről“; „az erkölcsök' rontására törekvő vétségekről“ — így hangzanak a' czimek. Az epitomei iz nagyon megvan az egészen. Ime egy példa: a' hamis eskü' büntettének nem jutott külön cikkely (ellentétben az 1791-diki választmány' munkálatával), hanem a' XXVII. cikkelyben „a' vallás' szentségét közvetlenül sértő vétkekről“ a' 6d. és 7d. §-ok rendelkeznek iránta. Az ausztriai büntető törvénykönyv szintűgy nem külön fejezetben, de mégis nem olly idejét multa nézpontra mutató felírás, hanem a' család és alatt (§. 178. a. és §. 183.) szól a' hamis esküről; 's különös, hogy innen a' választmánynak a' crimen falsiról szóló XIV. cikkelyébe tért által a' §. 3. c., mi itt számos heterogeneitás között áll, 's mi csakugyan a' hamis eskü' cikkelyébe tartoznék.

késedelem nélküli leletése biztosítva lévén? *) — Tagadhatlan, mire Hepp után az itt a' jegyzetben említett, a' törvénykönyvek' szerkesztéséről, különös tekintettel az ausztriai büntető codex' revisiójára, szóló értekezés is figyelmeztet bennünket, hogy t. i. a' büntetteknek nyilvánosokra és magánosokra osztályozásából, alkalmazáskor több bal következtetések származhatnak. A' hamis eskü p. o. a' magános büntettek közé szokott soroztatni; — már pedig azon eset, midőn valaki hamis tanúságot teszen valamely vádlott mellett, 's midőn ennek vétkes cselekedete 's ennélfogva a' tanúság által is, sem közvetve, sem közvetlenül nem háramlik kár senkire egyáltalában, ezen osztályba nem soroztatható, 's így a' hamis eskü, ha csak mint magános büntett volna fenytendő, ez úttal büntetlenül maradna. —

Helybenhagyást érdemel és követést czeknél fogva a' badeni codex' javaslata, midőn minden genericus felosztást a' lehetőségig kikerülvén, a' büntetteket egyenkint tárgyzassa. Azon kifogás, melly ez ellen újabban tétetett, hogy néha több cselekvények, bár szorosan véve nem azon egy fajhoz tartozók, mégis azon egy czikkelybe soroztatandók azért, mert ellenkező esetben gyakran csak egyikét szakaszból állana a' czikkely (fejezet), 's az egyszerség' és könnyebb áttekintés' rovására szaporodnának a' fejezetek, — komoly czáfolatot csakugyan nem érdemelvén.

*) Ueber das Verfahren bei Abfassung der Gesetzbücher 'stb. 52 — 531.

VII.

Az újabb büntető törvénykönyvek közül a' brasíliai, egyszerűség utáni törekvésében, midőn az egyes büntettekre általtér, csak megnevezi az illető büntettet, 's a' nélkül, hogy értelemmagyarázatát adná, mindjárt utána veti a' büntetést.

Voltak a' régibb és újabb időben nem kevesen, kik helyesen választott értelemlhatározatok által vélték elérhetőnek az osztó és büntető igazságkiszolgáltatás' tökéletességét. Ők azon magában helyes nézetből indultak ki : hogy, miután logikai gondolkodásra az értelemlhatározatok elkerülhetlenül szükségesek, ezek minden tudományban, de mégis különösen a' jogban, hol a' viszonyok' éles meghatározása leginkább biztosító, csak sikerrel használat-hatnak. De nem is említvén itt azt, miképen több fogalom' értelemlhatározata egyáltalában lehetetlen, annyit mindnyájan tapasztaltunk, hogy eddigelé csak igen viszonyos tökélylyel éretett el a' czél. Már Paulus megjegyzé (L. 202. D. de reg. jur.) : *omnis definitio in jure civili (a' büntetőjog, az úgy nevezett libri terribiles, mint tudjuk, ennek részét tették) periculosa est; parum est enim ut non subverti possit; — 's legújabban is a' javasolt keletindiai büntető codex' kíséretében bemutatott report az értelemlhatározatok' veszedelmes voltára figyelmezteté a' parlamentet, minek igazolására nálunk 's másutt számtalanok a' példák. Illy hibás, néha semmitsem mondó definitiók' kikerülésére több oldalról ajánlatot, hogy ollyas büntetteknel, hol elégséges csak megnevezni a' büntettet, miután bizonyosak lehetünk, hogy mindenki azonegy cselekvést fogja érteni az elnevezés alatt, egészen elmellőztessék az értelemlhatározat, valamint ezt a' „házásságtörésre“ nézve*

talán valamennyi törvénykönyvben, az „erőszakos közösülésre“ nézve a' francia codeban tapasztalhatni: másoknál pedig, hol a' törvényhozó' nézetének szoros felfogására közelebbi meghatározás szükséges, 's hol ennek elmaradása még veszedelemmel is járhatna, mint például, a' felségsértésnél, a' lopásnál, csalásnál 's több más vétségeknél, melyeknek végszéleik a' törvényhozó' közbenjárása nélkül igen különbözőképen jeleltetnének ki, — elvont definitio helyett a' ténynek leírása adassék olyformán, hogy ez, mennyire lehetséges, a'ényt alkotó physikai cselekvésekből, vagy az általa előidézett káros következményekből vonattassék ki; egy szóval az: mit a' németek Thatbestandnak mondanak, 's mit a' magyar jogtudós „tényálladéknak“ mondhatna.

Részünkről óhajtjuk, lennének nálunk is ügyelettel ezen eljárásra — mint némileg voltak már — a' büntető codex' szerkesztői, 's léptetnék fel az értelemhatározatot mindig tiltó vagy parancsoló (a' mint cselekvés vagy elmulasztás a' büntett) formában, azaz: értelemhatározat és büntetés egy mondatba foglalásának, mi a' törvény' szavainak is méltóságot kölcsönöz, 's egy francia törvénytudós' észrevétele szerint *) némi sacramentalis külsőt ad a' büntett' gyakran sértő leírásának.

Így például: a' választmányi munkálatnak ezen két szakasza: XXVIII. cikkely. A' kettős házasság' büntetéről.

1. §. Ha házasságban élő személy más akár szabad, akár házas személylyel — vagy ha szabad személy házasságra lép már házassal, a' kettős házasság' büntettét követi el.

2. § Ezen büntett a' tényleges tudomás' és meggyőzhető tudatlanság' mértékéhez képest egy hónaptól két esztendőre kiterjeszthető fogsággal büntettetik,

ekkép adatnék:

— §. Házasságban élő személy ha akár szabad, akár házas személylyel, — vagy szabad személy ha már házassal lép házasságra:

*) Revue de la législation française et étrangère. Par Foelix. Paris, 1836.

fogsággal, mely nem lehet rövidebb egy hónapnál, 's nem hosszab két esztendőnél, büntetetik *).

Következnek azután a' büntett' magasb fokozatai, melyek a' súlyosbító körülményekhez képest nagyobb büntetést vonnak magok után. Itt vezérfonalul szolgálhat ezen, a' választmányi munkát' szerkesztése közben nem eléggé méltatott szabály:

„A' fokozatokban ne forduljanak elő olyan jegyek, mik a' büntett' előbocsátott fogalmával ellenkeznek, azaz: a' fogalom' lényeges jegyeinek foglaltatniok kell a' fokozatokban; a' fokozatoknak viszont a' fogalomban.“

Külön szakasz szóljon mindenik fokozatról, de úgy, hogy abban a' megfelelő büntetés maximummal és minimummal foglaltassék.

Úgy nevezett abszolút büntetések talán csak egykét büntetetre szabathatnak, 's a' francia büntetőjog' szerfeletti keménysége kivált a' számos abszolút büntetéseknek következése. Való, a' maximum' és minimum' kijelelése ellen felhozatott: hogy az a' büntetések' kimérése által a' bírák' kényétől függővé teszi az igazságot; de a' fokozatoknak lelkismeretes felállítása ennek nagy részben elejét veszi; 's ha csak nem akarjuk merevenné tenni a' jogot, mely változhatlan büntetések' alakában a' büntett' proteusi különféleségeit egyiránt sújtja, 's így igaztalansággá válik, — mindig leszen, mit a' bírónak kimérésére kell bízunk. Mittermaier igen helyesen jegyzi meg, hogy külön mindenik nép' büntető törvényhozásának történeteiből láthatni, miszerint a' polgárisodásnak előhaladásával a' bírói kimérés' köre is mindig nagyobbra terjed. Addig, míg a' büntetés engesztelési vagy elégtételi eszköznek tekintett a' sértett egyén irányában, — addig a' szokás 's az ezen szokást szentesítő törvény tariffaféle büntetéseket szabnak, 's a' bírói kimérést mindenkép megszorítják. De mihelyest a' büntetés olly eszköznek tekintik, melylyel a' törvény a' közügy' érdekében, a' polgári rend' fenntartására, mint a' törvényszegés'

*) A' második §-nak ezen szavai: a' tényleges tudomány' 'stb. miután a' beszámítás' szabályai a' törvénykönyv' általános részében, mint az egyes büntetésekre alkalmazandók, már adatlak, — itt szükségtelenek.

érdemlett következményével fenyegetődzik, — azonnal más nézetek alakulnak a' bíró' állására nézve, azonnal kiviláglik, hogy miután két tökéletesen hasonló eset nem létezhetik, az egyik esetben büntetése nem lehet a' másíknak is büntetése, ha mindjárt azon egy vétségczím alá soroztatnak mindketten; 's hogy tehát képessé kell tenni a' bírót, a' vétséghez képest mérni ki a' büntetést.

Ez nem egyéb, mint az *aequitas*, mit az igazság' legfőbb fókának mondott a' római jog.

A' közéletben ezen szó *aequitas* a' „méltányosság“ szóval, mellynek a' német „Billigkeit“ felel meg, magyaráztatik. E' szerint méltányosság alatt, ellentétben a' szoros értelemben vett joggal, bizonyos engedékenységet értünk, mellynél fogva, tekintettel az emberi természet' gyarlóságára, kevesebbel is megelégszünk, mintsem mennyit igazságosan követelhetnénk. De az *aequitas*nak egészen más értelmet tulajdonított a' római jog *). Hogy itt nem a' jogszilárdságnak enyhítése értetett alatta, a' római juristák' több helyeiből 's nevezetesen Ulpianus' e' szavaiból: „*praetorem tunc uti aequitate, cum punit eum, qui alioquin civili tantum jure inspecto remaneret impunitus*“ — tagadhatlanul kiviláglik.

Az *aequitas* szó a' rómaiaknál a' pozitív jog, melly alkalmaztatandó, 's az egyes külön tény, mellyre az alkalmazás történik, közötti viszonyt, az e' kettő közt vonatandó mérték helyességét, az *aequare jus factum*-t jelenti, mi a' bírónak feladása **). A' rómaiak igen helyesen érzették, — így ír Albrecht' felebb idézett munkájában — hogy a' lehető legtökéletesebb jog' eszméje, a' való *justitiának* gondolata, egyes egyedül csak ezen eljárás' útján létesíthető. Azon esetben tehát, ha valamelly státusban a' jog lehető legmagasb tökéletességre

*) Lásd: Die Stellung der römischen Aequitas in der Theorie des Civilrechts, mit Rücksicht auf die zeitgemässe Frage der Codification, von Dr. C. A. Albrecht. Dresden und Leipzig, 1834.

**) Vess össze Rosshirt' értekezését: Giebt es noch stricti juris obligationes im gemeinen deutschen Rechte.

theoriában és gyakorlatban emelkednék, a' jus' és aequitas' fogalmai egymásba olvadnának, mert akkor minden alkalmazott jogtétel, minden jogszabály szükségképen aequum jus volna; 's ennél fogva jus és factum között semmi viszonytalanság, semmi iniquitas nem gondoltathatnék. — Az aequitas' ezen jelentésének bebizonyítására megjegyzi, hogy ugyancsak a' felebb említett oknál fogva, factum gyakran egyet jelentő aequitással a' római jogiróknál; hogy igen következetesen a' praetorok' eljárása alatt aequare jus facto-t értettek, 's az ezen úton teremtettt jogot aequitasnak nevezték a' rómaiak, — midőn t. i. a' praetorok be nem érven a' létező positiv joggal, új jognormákat teremtettek, az adott tények', az ezeket kísérő saját viszonyok' és a' létező általános jogtételek' észszerű megmértése' 's egymáshoz szorítása' nyomain hozván határozatokat.

Ime a' bírói kimérés. Ennek szerfeletti megszorítására törekedni, czéltévesztés; hinni, hogy lehetséges, oly alakba önteni a' büntető törvényeket, miszerint a' büntetés' bírói kimérésének tökéletesen eleje vétethessék, 's a' törvény minden előfordulható esetre magában foglalja már kimérve a' büntetést, — elméleti és gyakorlati studiumok' hiányára mutat. — Választassék meg jól és biztosítassék a' kéz, 's milly elkerülhetlen, oly üdvességes leszen a' mérleg.

Rossi következő pontokba szorította e' kérdés' eredményeit:

A' törvényhozó generalitások' ösvényén jár. A' bíró közbenjár minden egyes esetenél.

Terjeszd ki szerfelett az elsőnek hatását, 's az igazság, melyet nyersz, mintegy elvont leszen, kemény, hajolhatlan, látszatra egyenlő mindnyájokra nézve, igazságtalan a' valóságban.

Terjeszd ki szerfelett a' másodiknak hatását, 's az igazsággal kiszolgáltatás, melyet nyersz, való, közeledni fog külső formái által az erkölcsi igazsághoz, de a' valóságban nélkülözni fogja a' kedvezés' 's gyűlölség' csapongásai ellen szükséges biztosítékokat.

VIII.

Hogy minél nagyobb határozottságot nyerjen a' törvény, 's hogy világos legyen, különösen milly eseteket tartott volt szem előtt a' törvényhozó, példák általi individualizáláshoz folyamodott egyike a' legújabb codexeknek.

Az angol parliament ezelőtt néhány évvel öt személyből álló testületet, mellynek lelke Macaulay vala, bizott meg egy a' kelet-indiai gyarmatok' számára szerkesztendő codex' kidolgozásával. A' javaslat elkészült, 's 1837. oct. 27-én mutattatott be a' parlamentnek *). A' francia büntetőkönyv 's Livingston' codexe voltak jellemző befolyással az egészre, de többekben eltért ezekről is a' szerkesztőség, miről jegyzeteiben okokon alapuló számot ad, 's minden határozatot példákkal ügyekszik megvilágosítani. E' próbatétel a' jelen angol ministerium' leglelkesebb tagjának műve, 's így bizonyosan örömmel veendik olvasóink, ha XVIII-dik fejezetéből „az élet elleni büntettekről“ szóló számokat hű fordításban mutatványképen közöljük **).

„294. Ha valaki olyasmit követ el, vagy ha valaki olyast, mit tenni törvényesen köteles, elmulaszt azon szándékkal, hogy ezáltal okozza, vagy annak tudomásával, hogy ezáltal okozhatja valamelly

*) A penal code prepared by the indian law-commissioners, and published by command of the governor-general of India in council. Calcutta, 1837.

**) Az anglicismusokért, miután itt főleg hűség után törekedtünk, bocsánatot reménylünk. A' „homicidium“ „manslaugther“ és „murder“ különböztetésére, az „életfosztás“ „emberölés“ és „gyilkosság“ szókat választottuk, míg mások által jobbak ajánlatnának.

személynek halálát, és ha ilyes cselekedet vagy elmulasztás által okozza valamely személynek halálát, arról mondatik: hogy a' szándékos, vétkes életfosztás' büntettét követé el.

Felvilágosítások.

a) A. turfát és ágakat fektet valamely mélység fölébe, szándékozván ezáltal halált okozni, vagy tudván, hogy ezáltal valószínűleg halál fog okoztatni. Z. szilárdnak vélvén az alapot, reálép, beesik és megöletik. A. a' szándékos vétkes életfosztás' büntettét követé el.

b) A. a' felebbmondott szándékkal vagy tudomással felingerlő híreket mond Z.-nek, ki némi veszedelmes betegség' criticus szakában van. Z. meghal ennek következtében. A. a' szándékos, vétkes életfosztás' büntettét követé el.

c) A. felebbmondott szándékkal vagy tudomással Z.-nek választást enged: vagy önmagát megölnie, vagy folytonos kínzást szenvednie. Z. megöli magát ennek következtében. A. a' szándékos vétkes életfosztás' büntettét követé el.

d) A. felebbmondott szándékkal vagy tudomással hamis tanúságot teszen némi ítélőszék előtt, hogy látá Z-t, főbenjáró büntettet elkövetni. Z. ennek következtében elmarasztaltatott és kivégeztetett. A. a' szándékos vétkes életfosztás' büntettét követé el.

e) A. felfogadtatott olly végre, hogy Z-t némi erdőn *) átvezesse. Az erdő' közepén, semmi körülmény sem fordulván elő, melly A-t. törvényes kötelességétől Z-t az erdőn átvezetni, felmentené, felebbmondott szándékkal vagy tudomással Z-t odahagyja. Z. meghal ennek következtében. A. a' szándékos vétkes életfosztás' büntettét követé el.

f) A. törvényesen köteleztetve lévén, Z-t egy szopó kised' anyját táplálékkal ellátni, ezt elmulasztja, szándékozván vagy tudván, hogy Z'. halála leszen valószínűleg következménye ez

*) jungle, saját neme az indiai erdőknek.

elmulasztásnak. *Z.* életben marad, de *a'* kisdéd éhenhal meg *a'* tejhijány' következtében, mely *A*-nak elmulasztása által okoztatott. Itt, még ha *a'* kisdéd' lételeét sem tudná *A.*, mégis *a'* szándékos vétkes életfosztás' büntetettét követé el.

g) *A.* büntetési fogságban tartja *Z*-t, és ennél fogva törvényesen köteles *Z*-t azzal ellátni, mit *Z*-nek *a'* halálveszedelemtől megmentésére szükségesnek tud. *A.* tudván, hogy *Z.* valószínűleg meg fog halni, ha orvosi tanács nélkül marad, törvényellenesen elmulasztja *e'* tanács' megszerzését. *Z.* ennek következtében meghal. *A.* *a'* szándékos vétkes életfosztás' büntetettét követé el.

h) *A.* tudja, hogy *Z.* egy bokor megett van. *B.* ezt nem tudja. *A.* szándékozáva okozni, vagy tudván, hogy valószínűleg okozandja *Z'* halálát, rábírja *B*-t, *a'* bokorra löni. *B.* lö és megöli *Z*-t. Itt *B.* talán nem követett el büntetett, vagy ha lövése *a'* körülményeknél fogva meggondolatlan cselekvés volt, lehet, *a'* 304-dik pont alatti bűnbe esett. De *A.* *a'* szándékos vétkes életfosztást büntetettét követé el.

295. Szándékos vétkes életfosztás : „gyilkosság“, ha az itt alább előszámlált három enyhítő leírás' valamelyike alá nem esik; — ha t. i.

először : nem emberölés;

másodszor : nem szándékos vétkes életfosztás, megegyezés által;

harmadszor : nem szándékos vétkes emberölés védelmezés-közben.

„296. Ha valamely személy olyasmit cselekvén, mi által halált okozni szándékozik, vagy mi által tudja, hogy alkalmasint halált okozand, szándékos vétkes életfosztást követ el oly személyen, mellynek halálát sem szándékba nem vette, sem nem tudta, hogy halálát valószínűleg okozza : akkor *a'* bűnös által elkövetett szándékos vétkes életfosztás azonegy leírásu azzal, minek helye lett volna, ha okozza *a'* halált, mellyet szándékba vett, vagy mellyről tudta, hogy valószínűleg okoztatik.

„297. Szándékos vétkes életfosztás : „emberölés“, ha tetemes és rögtön felingerlésre követtetett el, azon személynek, melly ama' felingerlést előidézté, halála okoztatván.

„Magyarázat. — Tetemesnek mondatik a' felingerlés, midőn ollyas, mellyről feltehetni, hogy közönséges véralkatu személyt erőszakos szenvedelemre indíthat, 's melly nem okoztatott olly valami által, mi a' törvény iránti engedelmességből történt; vagy nem olly valami által, mire a' polgári vagy büntető eljárás hatalmat ad; nem is olly valami által, mit közszolga törvényes hatalmának gyakorlása közben tett; sem nem olly valami által, mit bármelly személy a' sértő elleni magános védelem' jogának gyakorlatában cselekedett.

„Felvilágosítások. a) A. szenvedelem' befolyása alatt, mellyet a' Z. által okozott felingerlés gerjesztett, szándékosan megöli Y-t, Z-nek gyermekét. Ez nem emberölés, hanem gyilkosság.

b) A. törvényszerűleg elfogatik Z. végrehajtó bíró által. A. rögtöni és erőszakos szenvedelemre indítatik az elfogadás által, és szándékosan megöli Z-t. Ez nem emberölés, hanem gyilkosság.

c) A. megjelenik mint tanú Z. bíró előtt. Z. mondja, hogy egy szót sem hisz el A'. vallomásából, 's hogy A. eskütt hitét megszegte. A. rögtön szenvedelemre gerjed e' szókra, és megöli Z-t. Ez nem emberölés, hanem gyilkosság.

d) A. megrántani akarja Z-nek orrát. Z. a' magánvédelem' jogának gyakorlásában A-t megvágja. A. rögtön és erőszakos szenvedelemre gerjesztetik a' csapás által és megöli Z-t. Ez nem emberölés, hanem gyilkosság.

e) Z. megvágja B-t. Z. ezen felingerlés által dühre gerjed. A., egy mellettök álló személy, szándékozáván B'. dühének hasznát venni, hogy Z'. halálát okozza, kést ad B'. kezébe. Itt B. talán csak emberölést, de A. gyilkosságot követett el.

f) Y. tetemes és rögtöni felingerlést gerjeszt A-ban. A. ezen felingerlésre pisztolyt sűt el Y-ra, nem szándékozáván, 's nem is tudván, hogy valószínűleg megöli Z-t, ki mellette van, de kit nem láthatott. A. megöli Z-t. Itt A. emberölést követett el.

„298. Szándékos vétkes életfosztás : „szándékos vétkes életfosztás megegyezés által,“ ha a' személy, mellynek halála okoztatik,

tizenkét esztendőnél idősb levén, halált szenved — vagy a' halál' veszedelmének kiteszi magát, önnön választása által.

Feltételeztetvén :

„először: hogy a' bűnös azon személyt, mellynek halála okoztatik, nem bírja e' választásra, közvetve vagy közvetlenül némi sértés' félelmét gerjesztvén azon személyben;

másodszor: hogy azon személy, mellynek halála okoztatott, ifjuság, ésszgyengesség, zavarodás, részegség vagy szenvedelem miatt, választása' természetének és következményeinek megértésére nem képtelen;

harmadszor: hogy a' bűnös nem tudja, miszerint azon személy, mellynek halála okoztatott, talán némi csalás vagy eltitkolás által biratott a' választásra;

negyedszer: hogy a' bűnös azon személy elől, mellynek halála okoztatik, nem rejtett el semmit, miről a' bűnös tudá, hogy azon személyt valószínűleg szándékának változására bírná.

Magyarázat. Szándékos vétkes életfosztás, melly elkövetetett némi személynek arrabírása által, hogy maga magát halálnak adja: „szándékos vétkes életfosztás megegyezés által“; kivéve, ha gyilkosság.

„Felvilágosítások. a) Z. hindu özvegy megegyezik benne, hogy férje' holttestével megégettessék. A. felgyújtja a' máglyát. Itt A. „szándékos vétkes életfosztást megegyezés által“ követett el.

b) A. rábírá's' útján szándékosan okozza, hogy Z. tizenkét esztendőn alul levő gyermek öngyilkosságot kövessen el. Itt Z' ifjusága miatt a' büntett nem leend szándékos vétkes életfosztás megegyezés által. A. ennél fogva gyilkosságot követett el.

c) A. álnokul elhíttetvén Z.-vel, hogy Z. családja tengerbe veszett, szándékosan okozza, hogy Z. öngyilkosságot követ el. Itt az A. által gyakorlott csalásnál fogva a' büntett nem leend szándékos vétkes életfosztás megegyezés által. A. tehát gyilkosságot követett el.

„299. Szándékos vétkes életfosztás: „szándékos vétkes életfosztás védelemközben“, ha az a' halálnak olly környülmények közötti okozása által követtetett el, hogy illyes halálokozás

nem volna büntett, ha a' magánvédelem' joga terjedne a' halálnak szándékos okozásáig azon megtámadási esetekben, mik nem esnek a' 76d. pontban előszámlált leírások alá; vagy orozási nagyobb 's kisebb sértésekben, mik a' 79d. pontban előszámlált leírások' egyikéhez sem tartoznak.

„Felvilágosítások. a) Z. ostorral akarja megvágni A-t, nem olyképen, hogy tetemes sértet okozzon A-nak. A. pisztolyt fog. Z. folytatja a' megtámadást. A. valóban olly hittel lévén, hogy egyéb módja nincs ostoroztatását kikerülni, Z-t agyonlövi. A. „szándékos vétkes életfosztást védelemközben“ követett el.

b) Z. egyszerű orzást követett el A'. lován, 's azon elillan. A. bir a' magánvédelem' jogával, melly addig tart, míg A'. sajátával Z. félre nem vonult, vagy míg A. lovát vissza nem nyerte: de melly nem terjed ki a' haláladásig, mennyiben A. halál' vagy sérv' veszedelmében nincsen. A. üzőbe veszi Z-t 's nem lévén képes öt elérni, agyonlövi. A. „szándékos vétkes életfosztást védelemközben“ követett el.

c) Z. megtámadást, melly nem veszedelmes minőségű, követ el A-n. A. tudván, hogy ezen megtámadás ellen védelmezheti magát a' nélkül, hogy Z-t megölje, megöli Z-t. Itt, miután A'. cselekedete büntett volna még akkor is, ha a' magánvédelem' joga a' 76. pontban elő nem számlált megtámadási esetekben a' halálnak szándékos adásáig terjedne, — A. „szándékos vétkes életfosztást“ követett el, melly nem, „szándékos vétkes életfosztás védelemközben,“ hanem a' körülményekhez képest „emberölés“ leszen, vagy „gyilkosság“.

„300. Az, ki gyilkosságot követ el, halállal fog büntettetni, vagy transportatióval egész életére, vagy szigorú fogsággal egész életére; és azonkívül bírságfizetésre is ítélthetik.

„301. Az, ki emberölést követ el, a' két rendbeli fogság' valamelyikével fog büntettetni, olly időre, melly tizenegy évre terjesztethetik ki, vagy bírságra, vagy mindkettőre.

„302. Az, ki „szándékos vétkes életfosztást megegyezés által“ követ el, a' két rendbeli fogságok' valamelyikével büntettetik, olly időre, melly tizennégy évre terjesztethetik ki, 's mellynek legalább is két évre kell terjednie; bírságfizetésre is ítélthetik.

„303. Az, ki „szándékos vétkes életfosztást védelemközben“ követ el, a' két rendbeli fogság' valamelyikével büntetetik, olly időre, melly tizennégy évre terjesztethetik ki, vagy bírságfizetésre, vagy mindkettőre.

„304. Az, ki valamely személy' halálát okozza némi cselekvés vagy némi törvénytelen elmulasztás által, melly cselekvés vagy elmulasztás olly meggondolatlan vagy hanyag vala, hogy az emberi élet' kellő tekintetbe vételének hiányára mutat: az a' két rendbeli fogság' valamelyikével büntetetik, olly időre, melly két évre terjesztethetik ki; vagy bírságfizetéssel, vagy mindkettővel

„305. Ha a' cselekvés vagy törvénytelen elmulasztás, melly által a' felebbi pontban leírt mód szerint halál okozatik, azon körülményen kívül, hogy halált okozott, külön más sértés volna, mint a' 327d. pontban meghatározott sértés; vagy volna merény elkövetni illy sértést: az ekképen elkövetett vagy merénylett sértés' büntetése alá is vonatandó a' sértő, pótlékul az e' jelen pontot megelőzőben szabott büntetéshez.

„Magyarázat. Olly esetekben, midőn valamely dolognak tévése, vagy a' merény ezt tenni, külön sértések, — akkor, ha az előbbi pontban meghatározott sértés állana a' merényben, elkövetni ama' sértést: a' pótlékbüntetés, melly alá a' sértő vonatandó, léssen nem az ama' dolog' tévéésének merényeért, hanem az ama' dolog' tévéseért járó büntetés.

„Felvilágosítás. A. erőszakkal él Z. asszony ellen, kit megszeplősíteni akar. Ő meg nem szeplősíti, de elköveti a' 304d. pontban meghatározott sértést. Itt a' fogság' ideje, melly alá A. vonatandó, szabályoztatik nem a' szeplősítés' merényének sértésére kijelelt fogságidő, hanem a' valóságos szeplősítésre szabott fogságidő által, azaz: A. szigorú fogság alá vonatandó, nem hosszabb időre, mint tizenhat év, nem rövidebbre, mint két év.

„306. Ha valamely tizenkét évnél kisebbkorú gyermek, valamely bódult személy, valamely eszelős személy, valamely gubó, vagy valamely részségi állapotban levő személy öngyilkosságot követ el: akárki illyes öngyilkosság' elkövetését előleges segéd által elősegíti, büntetetik halállal, vagy transportációval egész életére,

vagy szigorú fogsággal egész életére, és azonkívül birságfizetés alá is vonattatható.

„307. Ha valamely személy öngyilkosságot követ el, az, ki előleges segéd által az öngyilkosság' elkövetését előmozdítaná, büntetetik a' két rendbeli fogság' valamelyikével, olly időre, melly tizennégy évre terjesztethetik ki, és melly nem lehet rövidebb, mint két év; és azonkívül birság alá is vonattatható.

„308. Az, ki valamely cselekvést teszen, vagy elmulaszt valamit, mit tenni törvényesen köteles, olly szándékkal vagy tudomással, és olly körülmények között, hogy azon esetre, ha ezen cselekvés vagy elmulasztás által halált okoz, a' gyilkosság' bűnébe esnék, és ki ama' cselekvést vagy elmulasztást olly hosszra terjeszti, mellyet halálokozásra elégségesnek vél, — büntetetik transzportációval egész életére, vagy szigorú fogsággal olly időre, melly az egész életre terjesztethetik ki, 's mellynek nem szabad rövidebbnek lenni hét évnél; és azonkívül birság alá is vonattatható.

„Felvilágosítások. a) *A.* szándékozáván meggyilkolni *Z*-t szökőpuskának eszközlése által, veszen (vásárol) illyes puskát. *A.* még nem követte el az *e'* pontban meghatározott sértést. *A.* a' megtöltött puskát *Z'*. útjába teszi 's ott hagyja. *A.* elkövette az *e'* pontban meghatározott sértést.

b) *A.* szándékozáván *Z*-t megégetni, mérget vesz, 's ezt elvegyíti táplálékkal, melly *A'*. kezében marad. *A.* még nem követte el az *e'* pontban meghatározott sértést. *A.* *Z'*. asztalára teszi a' táplálékot, vagy általadja *Z'*. szolgálóinak, hogy azt *Z'*. asztalára tegyék. *A.* az ezen pontban meghatározott vétséget követé el.

„309. Az, ki valamely cselekvést teszen, vagy elmulasztja azt, mit tenni törvényesen köteles, olly szándékkal vagy tudomással és olly körülmények között, hogy azon esetre, ha ezen cselekvés vagy elmulasztás által halált okozott, szándékos vétkes életfosztás' bűnébe esnék, és ezen cselekvést vagy elmulasztást olly hosszra terjeszti, mennyit az illyes hosszra terjesztés' idejekor elégségesnek néz halálokozásra, büntetetik a' két rendbeli fogság' valamelyikével olly időszakra, melly három évre terjesztethetik ki; vagy birsággal, vagy mindkettővel.

„Felvilágosítások. a) *A.* tetemes és rögtöni felingerlésre pisztolyt sűt el *Z*-re, olly körülmények között, hogy azon esetre, ha ezáltal halált okozott, az emberölés' bűnébe esik. *A.* elkövette az e' pontban meghatározott sértést.

b) *A.* meggyűjt egy suttetere készített máglyát, olly körülmények között, hogy azon esetre, ha ezáltal halált okozott, a' „megegyezés általi szándékos vétkes életfosztás“ vétkébe esik. *A.* elkövette az e' pontban elkövetett sértést.

c) *A.* üzőbe vesz valamelly orvot, és reá lő olly körülmények között, hogy azon esetre, ha megölé vala az orvot, „védelem közbeni szándékos vétkes életfosztást“ követne el. *A.* elkövette az ezen pontban meghatározott büntettet.

„310. Az, ki tartozik, vagy tartozott bármikor olly társasághoz, melly azon célra egyesült, hogy útazók' rászedetése vagy meggyilkoltatása után élelmét nyerje, illyes útazókat vagyonaiktól megfosztván, — thugnak mondatik.

„311. Az, ki thug, büntettetetik transportatióval egész életére, vagy a' kétrendbeli fogság' valamellyikével egész életére, és azonkívül birság alá is vonatható.“

Ennyi elég leszen ismertetésül, — 's az egybevetés a' más nemzetek' büntető codexeiben találtató tannal az életfosztásról, mellyre itt nem bocsátkozhatunk, miután e' helytt a' codificatiónak csak formalis oldaláról kívántunk szólni, kétségkívül igen tanuságos fog lenni. Mi már az itt felállított módszert illeti, ennek eszméjét Bentham' tanítványai a' London and Westminster-Reviewban ollyasnak találták, melly által az általános előadás' hasznai, úgy azéi, miket az angol törvények süker nélkül ügyeznek részletességek' előszámlálása által elérni, szerencsésen egyesítenek, és melly azonkívül, hogy nagyobb bizonyosságot és különbözttetséget kölcsönöz a' törvényhozó' véleményének, azon nehéz problémát is oldja fel : népszerű könyvvé alakítani a' törvénytestet, mellyet megértsen a' közönséges olvasó, 's melly

öt érdekelje egyszersmind, — olly egyszerű módszer' következtetésében, melly a' részletek' elmés combinatióiban különben olly gazdag Bentham' éleleszü figyelmét is kikerülé. — Mások ellenben vonakodnak helybenhagyásukat kinyilatkoztatni. Azon ellenvetésre ugyan, mellyet talán tehetni, hogy illyes példák általi felvilágosítás, mintegy bétetőzése lévén a' törvénynek, e' jog-axiomáknál fogva „inclusio unius est exclusio alterius“, „qui dicit de uno, negat de altero“, a' törvény' absolut jellemét sérti, — megfelelnek a' szerkesztők, mondván: az értelemhatározatok és a' rendelkező pontok magokban foglalják az egész törvényt. A' felvilágosítások semmit sem tesznek törvénytényé, mi nem volna törvény nélkülök is. Ezek csak teljes cselekvésében tüntetik fel a' törvényt, 's mutatják, milly hatásuk lesznek a' közélet' eseteiben. A' felvilágosítások ugyanazon ösvényen vezetendik át a' tanulót, mellyen jártak a' törvényszerkesztők, 's néha láttatni fogják vele, miképen valamelly kifejezés, mellyen mint visszason fennakadott, vagy némi különböztetés, mellyet haszontalannak vélhetett, érett megfontolás után választatott olly végre, hogy nyomós esetek' terjedelmes osztálya belé-foglaltassék a' törvénybe, vagy kizárattassék; — tagadhatatlan mindazonáltal, mire a' „Zeitschrift für Rechtswissenschaft des Auslandes“ egyik szerkesztője is figyelmeztet bennünket, hogy illyes felvilágosítások, és illetőleg korlátozásai a' közszabálynak csak a' legnagyobb vigyázattal, — nehogy egyes esetek által félrevezetessék a' bíró, használtatandók.

IX.

Befejezésül még egykét észrevételt akarunk tenni : a' törvények' stylusáról. Eldődeink e' tekintetben nem a' legjobb példával mentek elő, 's korunktól, ámbár már is a' haladásnak félre nem ismerhető jeleit adá, új ösvény' megnyitását méltán követelhetni.

Zachariae az előadás', a' stylus' kellékeit logiciakra 's aestheticaikra osztván, amazok között első helytt említi azt, melylyel hazánk' törvényei is bírnak elvégre : hogy a' nemzet' nyelvén szóljon a' törvény. Megjegyzi, miképen ha a' szokás által el nem tompított pillanattal tekintjük azon tüneményt, hogy valamelly nemzetnek idegen nyelven szerkesztett törvénykönyv szerint szolgáltatják ki a' jogot, az minden bizonynyal egyikének az emberi ész' legcsodálatosabb tévedéseinek fog ismertetni. — A' fejdelem' 's az ország' képviselői magas bölcseségökben a' nemzeti nyelv' rehabilitatiója által lehetségessé tevéen hazánkban a' törvény' logikai tökéletességét, sőt ennek alapját már meg is vetvén, ezentúl főkötelessége a' törvényszerkesztőnek oda törekedni : hogy a' nyelvtani hermeneutica' szabályai szerint alkottassék a' törvény, 's ezen második logikai kellék, ha az idő' rövidsége nem áll ellent, kétségkívül már legújabb törvénycikkelyeinkben is fogott volna mutatkozni.

A' törvénystylus' aesthetikai kellékei feltételeztetnek azon czél által, melyet a' törvény' kihirdetése elérni kíván, 's melly felé, mennyiben az írott törvény egyszersmind mű, művészi szempontból is kell törekedni. Célja a' törvény' kihirdetésének : hogy ismertessék, 's miután ismertetik, tiszteletben tartassék. Ennélfogva a' törvény' előadása legyen :

a) tiszta, azaz : rekesztessék ki minden idegennemű, minden, mi nem a' törvény, mi nem egyenes kifejezése a' törvényhozó' akaratának *). A' justiniani codex' azon modora, miszerint az ellenkező és általa rosztalt vélemények is említetnek, vét ezen szabály ellen; 's ezen modor' helytelenségét már Bacon megrová, mondván : *leges non decet esse disputantes sed jubentes*;

b) egyszerű, azaz : kerültessék ki minden, mi a' képzelődés által kíván hatni az emberre; ezen szabály ellen vét p. o. az angol büntető törvény, melly azonegy szónak többszörös ismétlése által ügyekszik a' sanctio' méltóságát vagy a' törvény' világosságát öregbíteni;

c) szabatos, azaz : kellő rövidséggel, minden szükséges szónak bennfoglalásával 's minden szükségtelennek kirekesztésével adassék a' tétel; végre

d) ügyekezzünk, mint belsőleg igazság, úgy külsőleg nyugalom 's erő által a' fennségesnek jellemét adni a' törvénynek, mi a' lelket hódolatra bírja.

*) Bentham : *Traité de législation civile et pénale.*